

ภาคผนวก ข

เอกสารของแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ของนักศึกษาสาขาปฐมวัย
ที่สอดคล้องตามมาตรฐานการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา
และความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21

เอกสารของแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ของนักศึกษาศาสาปฐมวัย
ที่สอดคล้องตามมาตรฐานการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา
และความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21

เอกสารของแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ของนักศึกษาศาสาปฐมวัย
ที่สอดคล้องตามมาตรฐานการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาและความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในศตวรรษที่
21 มีสาระดังนี้คือ

1. วงจรการพัฒนา PDCA
2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้
3. สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)
4. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย
5. สภาพแวดล้อมภายในและการจัดมุมเสริมทักษะและการพัฒนาการเด็ก
6. หลักการจัดการเรียนการสอน แบบ Brain-Based Learning
7. การจัดอนามัยสิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก
8. การมีส่วนร่วมกับชุมชนของสถานศึกษา
9. การประเมิน

1. วงจรการพัฒนา PDCA

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

คุณภาพเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินงาน และอนาคตของทุกองค์กร โดยที่ ดร.เดมมิ่ง กล่าวว่า คุณภาพจึงเป็นปัจจัยอันดับต้นๆ ในความสำเร็จของทุกองค์กร PDCA Cycle ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้ (SaferPak, 2009)

P = Plan หมายถึง การวางแผน

D = Do หมายถึง การปฏิบัติตามแผน

C = Check หมายถึง การตรวจสอบ

A = Action หมายถึง การดำเนินการให้เหมาะสม

Plan การวางแผน (Plan: P) เป็นส่วนประกอบของวงจรที่มีความสำคัญ เนื่องจากการวางแผนจะเป็นจุดเริ่มต้นของงานและเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การทำงานในส่วนอื่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผนในวงจรเดมมิ่ง เป็นการหาองค์ประกอบของปัญหา โดยวิธีการระดมความคิด การเลือกปัญหา การหาสาเหตุของปัญหา การหาวิธีการแก้ปัญหา การจัดทำตารางการปฏิบัติงาน การกำหนดวิธีดำเนินการ การกำหนดวิธีการตรวจสอบและประเมินผล ในขั้นตอนนี้สามารถนำเครื่องมือเบื้องต้นแห่งคุณภาพอื่นๆ มาใช้งานร่วมด้วย เช่น Flowchart, Why-Why Diagram, How-How Diagram, Brainstorming ฯลฯ ในขั้นนี้ดำเนินการดังนี้

1. ตระหนักและกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไข หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยสมาชิกแต่ละคนร่วมมือ และประสานกันอย่างใกล้ชิดในการระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน เพื่อที่จะร่วมกันหาการศึกษาและวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขต่อไป

2. เก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิเคราะห์และตรวจสอบการดำเนินงานหรือหาสาเหตุของปัญหา เพื่อใช้ในการปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ซึ่งควรจะวางแผนและดำเนินการเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ ระเบียบ เข้าใจง่าย และสะดวกต่อการใช้งาน เช่น ตารางตรวจสอบ แผนภูมิ แผนภาพ หรือแบบสอบถาม เป็นต้น

3. อธิบายปัญหาและกำหนดทางเลือก วิเคราะห์ปัญหา เพื่อใช้กำหนดสาเหตุของความบกพร่อง ตลอดจนแสดงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อให้สมาชิกทุกคนเกิดความเข้าใจในสาเหตุและปัญหาอย่างชัดเจน แล้วร่วมกันระดมความคิด (Brainstorm) ในการแก้ปัญหา โดยสร้างทางเลือกต่างๆ ที่เป็นไปได้ในการตัดสินใจแก้ปัญหา เพื่อมาทำการวิเคราะห์และตัดสินใจเลือกที่เหมาะสมที่สุดมาดำเนินงาน

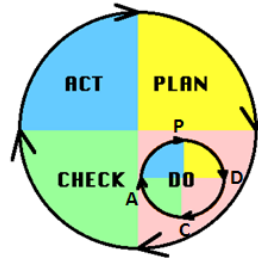
4. เลือกวิธีการแก้ไขปัญหา หรือปรับปรุงการดำเนินงาน โดยร่วมกันวิเคราะห์ และวิจารณ์ทางเลือกต่างๆ ผ่านการระดมความคิด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิก เพื่อตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขที่เหมาะสมที่สุดในการดำเนินงานให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะต้องทำวิจัยและหาข้อมูลเพิ่มเติม หรือกำหนดทางเลือกใหม่ที่มีความน่าจะเป็นในการแก้ปัญหาได้มากกว่าเดิม

นอกจากนี้เทคนิคการวางแผนที่ดีควรตอบคำถามต่อไปนี้ได้ (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2552)

- มีอะไรบ้างที่ต้องทำ
- ใครทำ
- มีอะไรต้องใช้บ้าง
- ระยะเวลาในการทำงานแต่ละขั้นตอนเป็นเท่าใด
- ลำดับการทำงานเป็นอย่างไร ควรทำอะไรก่อน อะไรหลัง
- เป้าหมายในการกระทำครั้งนี้คืออะไร

DO

การปฏิบัติตามแผน (Do: D) เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ในตารางการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนนั้นๆ ความสำเร็จของการนำแผนมาปฏิบัติต้องอาศัยการทำงานด้วยความร่วมมือเป็นอย่างดีจากสมาชิก ตลอดจนการจัดการทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานตามแผนนั้นๆ ในขั้นตอนนี้ขณะที่ลงมือปฏิบัติจะมีการตรวจสอบไปด้วย หากไม่เป็นไปตามแผนอาจจะต้องมีการปรับแผนใหม่ และเมื่อแผนนั้นใช้งานได้ก็นำไปใช้เป็นแผนและถือปฏิบัติต่อไป (ทำตามวงจรย่อยที่อยู่ใน Do ในภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แสดงวงจรย่อยที่อยู่ในขั้นตอนปฏิบัติตามแผน (Do)

เทคนิคขั้นตอนการปฏิบัติ

- ทำให้ถูกต้องตั้งแต่แรก จะได้ไม่ต้องแก้ไขหรือรับผลเสียจากการกระทำที่ผิดพลาด
- ตรวจสอบทุกขั้นตอน หากพบข้อบกพร่องให้รีบแก้ไขก่อนที่ความเสียหายจะขยายเป็น วงกว้าง

Check

การตรวจสอบ (Check: C) หมายถึง การประเมินตรวจสอบดูว่าเมื่อปฏิบัติงานตามแผนหรือการแก้ปัญหาตามแผนแล้ว ผลลัพธ์เป็นอย่างไร สภาพปัญหาได้รับการแก้ไขตรงตามเป้าหมายที่กลุ่มตั้งใจหรือไม่ การไม่ประสบผลสำเร็จอาจจะเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ไม่ปฏิบัติตามแผน ความไม่เหมาะสมของแผนการเลือกใช้เทคนิคที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

เทคนิคขั้นตอนการประเมินตรวจสอบ

- ประเมินตรวจสอบวิธีการและระยะเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติจริงว่าทำได้ตามแผนหรือไม่
- ประเมินตรวจสอบผลที่ได้ว่าได้ตามเป้าหมายหรือไม่
- ประเมินตรวจสอบว่ามีข้อมูลอะไรใหม่ๆ เกิดขึ้นบ้าง
- รวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์และปรับปรุงให้ดีขึ้น

Action

การดำเนินการให้เหมาะสม (Action: A) เป็นการกระทำภายหลังที่กระบวนการ 3 ขั้นตอนตามวงจรได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ขั้นตอนนี้เป็นกรนำเอาผลจากขั้นการตรวจสอบ (C) มาดำเนินการให้เหมาะสมต่อไป (วีรพล บดีรัฐ, 2543: 15-16)

เทคนิคขั้นตอนการดำเนินการให้เหมาะสม

- หลังจากตรวจสอบแล้ว ถ้าเราทำได้ตามเป้าหมาย ให้รักษาความดีนี้ไว้
- หากตรวจสอบแล้ว พบว่ามีข้อผิดพลาดไม่ว่าในขั้นตอนใดๆ ก็ตาม ให้หาสาเหตุและแก้ไขสาเหตุ
- หาทางปรับปรุง เพื่อให้การปฏิบัติครั้งต่อไปดีขึ้นกว่าเดิม

กรณีที่เกิดขึ้นเป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ ให้นำวิธีการหรือการปฏิบัตินั้นมาปรับใช้ให้เป็นนิสัยหรือเป็นมาตรฐานส่วนตัวสำหรับใช้กับแผนอื่นๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน เช่น ไม่ว่าจะวางแผนสำหรับการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ในโรงเรียนขนาดเล็กก็โรงเรียนก็ตาม เราสามารถบริหารได้ดีทุกครั้ง จนเรียกได้ว่าการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กไม่ใช่ปัญหาสำหรับเรา เพราะเราใช้วิธีการหรือขั้นตอนในการทำงาน และใช้เทคนิคแบบเดิมที่เคยบริหารประสบความสำเร็จมาแล้ว นอกจากนี้เรายังจำเป็นต้องคิดหาทางปรับปรุงกระบวนการหรือวิธีการที่จะทำให้แผนประสบความสำเร็จมากกว่าที่ตั้งไว้ ซึ่งอาจจะหมายถึงประสบผลสำเร็จตามแผนเร็วขึ้น หรือใช้ทรัพยากรน้อยลง หรือได้ผลลัพธ์ที่มีคุณภาพมากขึ้น

กรณีที่ไม่เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ เมื่อผลลัพธ์ที่ได้ไม่เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ไม่ว่าจะมากหรือให้เอาข้อมูลที่รวบรวมไว้มาวิเคราะห์และให้พิจารณาว่าควรทำอย่างไรต่อไป เช่น

- มองหาทางเลือกใหม่ที่น่าเป็นไปได้
- ใช้ความพยายามให้มากกว่าเดิม
- ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นในกรณีที่ไม่สามารถจัดการด้วยตัวเองได้
- เปลี่ยนเป้าหมายใหม่

วงจร PDCA ที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นเมื่อนำผลที่ได้จากขั้นตอนการดำเนินการที่เหมาะสม (A) มาดำเนินการให้เหมาะสมในกระบวนการวางแผนอีกครั้งหนึ่ง (P) และเป็นวงจรอย่างนี้เรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งเราสามารถใช้งานนี้กับทุกกิจกรรมที่คล้ายกันได้อย่างเป็นปกติธรรมดาไม่ยุ่งยากอีกต่อไป

ประโยชน์ของ PDCA

ประโยชน์ของ PDCA มีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. เพื่อป้องกัน

1.1 การนำวงจรการพัฒนา PDCA ไปใช้ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีการวางแผน การวางแผนที่ดีช่วยป้องกันปัญหาที่ไม่ควรเกิดขึ้น ช่วยลดความสับสนในการทำงาน ลดการใช้ทรัพยากรมากหรือน้อยเกินความพอดี ลดความสูญเสียในรูปแบบต่างๆ

1.2 การทำงานที่มีการตรวจสอบเป็นระยะ ทำให้การปฏิบัติงานมีความรัดกุมขึ้น และแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็วก่อนจะลุกลาม

1.3 การตรวจสอบที่นำไปสู่การแก้ไขปรับปรุง ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วไม่เกิดซ้ำ หรือลดความรุนแรงของปัญหา ถือเป็น การนำความผิดพลาดมาใช้ให้เกิดประโยชน์

2. เพื่อแก้ไขปัญหา

1.1 ถ้าเราประสบสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่สะอาด ไม่สะดวก ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ประหยัด เราควรแก้ปัญหา

1.2 การใช้ PDCA เพื่อการแก้ปัญหา ด้วยการตรวจสอบว่ามีอะไรบ้างที่เป็นปัญหา เมื่อหาปัญหาได้ ก็นำมาวางแผน เพื่อดำเนินการตามวงจร PDCA ต่อไป

3. เพื่อปรับปรุง

“ทำวันนี้ให้ดีกว่าเมื่อวานนี้ และพรุ่งนี้ต้องดีกว่าวันนี้” PDCA เพื่อการปรับปรุง คือไม่ต้องรอให้เกิดปัญหา แต่เราต้อง เสาะแสวงหาสิ่งต่างๆหรือวิธีการที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคม เมื่อเราคิดว่าจะปรับปรุงอะไร ก็ให้ใช้ วงจร PDCA เป็นขั้นตอนในการปรับปรุง ข้อสำคัญ ต้องเริ่ม PDCA ตัวเองก่อนมุ่งไปที่คนอื่น โดยปกติเราสามารถใช่วงจร PDCA เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน 2 ลักษณะดังนี้ (วีรพล บดีรัฐ, 2543: 7)

1. ทุกครั้งที่เริ่มต้นทำกิจกรรม PDCA จะช่วยให้กิจกรรมมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การใช้งาน PDCA ในแนวทางนี้ เริ่มจากการตั้งเป้าหมายด้วยการวางแผน (P) และนำแผนไปสู่การปฏิบัติ (D) หลังจากนั้นก็มีการตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติตามแผน (C) ว่าผลที่ได้นั้นเป็นไปตามที่คิดไว้มากน้อยเพียงใด และขั้นตอนสุดท้ายคือนำผลที่ได้จากการประเมินไปดำเนินการต่อตามความเหมาะสม (A) หากผลการปฏิบัติเป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ก็จะจัดทำเป็นมาตรฐานวิธีการดำเนินการเพื่อทำกิจกรรม ลักษณะเดียวกันต่อไป แต่หากว่าผลการดำเนินการไม่เป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้ อาจจะจำเป็นต้องคิดปรับเปลี่ยนบางอย่างเช่น เปลี่ยนแผน เปลี่ยนวิธีดำเนินการ ฯลฯ

2. เมื่อต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การใช้งาน PDCA ในแนวทางนี้เริ่มต้นจากการระบุปัญหาและคิดค้นวิธีการแก้ไข ปัญหาด้วยการกำหนดเป็นแผน (P) แล้วลงมือแก้ไขปัญหาตามแผน (D) ในการแก้ไขปัญหาก็อาจจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็ได้ซึ่งจะทราบได้ด้วยผลการตรวจสอบผลลัพธ์และประเมินวิธีแก้ปัญหานั้นที่เลือกใช้ (C) และสุดท้ายเมื่อตรวจสอบและประเมินผลแล้วหากวิธีการแก้ปัญหานั้นใช้ได้ผลแก้ปัญหานั้นได้ ก็นำวิธีการนั้นมาใช้แก้ปัญหามีลักษณะเดียวกันในอนาคตต่อไป แต่ถ้าหากวิธีการแก้ปัญหานั้นไม่ได้ผลก็จะมีวิธีการหาวิธีการแก้ไขปัญหาแบบใหม่มาใช้ต่อไป (A)

PDCA เป็นเครื่องมือแห่งคุณภาพ (Quality Tools) ชนิดหนึ่งจากเครื่องมือแห่งคุณภาพหลายๆ ชนิด ที่มีประโยชน์อย่างมากในการพัฒนาคุณภาพขององค์กร ไปสู่ความเป็นองค์กรที่มีคุณภาพ PDCA เป็นเครื่องมือแห่งคุณภาพที่สามารถนำไปใช้งานในหลายๆ เทคนิควิธีการในการจัดการคุณภาพ เช่น เป็นเครื่องมือใน QCC ,TQM และการใช้เครื่องมือ PDCA เองก็จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือแห่งคุณภาพชนิดอื่นๆ เช่น แผนผัง ทำไม ทำไม (Why-Why Diagram) แผนผังอย่างไรอย่างไร (How-How Diagram) การระดมสมอง (Brainstorming) ฯลฯ หรือบางครั้งเครื่องมือ PDCA อาจเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือแห่งคุณภาพชนิดอื่นๆ ได้เช่นกัน นอกจากนี้ในการพัฒนาคุณภาพจำเป็นต้องใช้เครื่องมือแห่งคุณภาพหลายชนิดในการพัฒนาองค์กร เนื่องจากไม่มีเครื่องมือแห่งคุณภาพชนิดใดที่มีความสมบูรณ์แบบในตัวเอง ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรศึกษาเครื่องมือแห่งคุณภาพชนิดอื่นๆ ด้วย

2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าโดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติพระราชบัญญัติฉบับนี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา 29 ประกอบกับมาตรา 50 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542"

มาตรา 2 (1) พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 บรรดาบทกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศ และคำสั่งอื่นในส่วนที่ได้บัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

"**การศึกษา**" หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

"**การศึกษาขั้นพื้นฐาน**" หมายความว่า การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

"**การศึกษาตลอดชีวิต**" หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

"**สถานศึกษา**" หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย

หน่วยงานการศึกษาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชน ที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

"**สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**" หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

"**มาตรฐานการศึกษา**" หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษา

"**การประกันคุณภาพภายใน**" หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

"**การประกันคุณภาพภายนอก**" หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

"**ผู้สอน**" หมายความว่า ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

"**ครู**" หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

"**คณาจารย์**" หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัยในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

"**ผู้บริหารสถานศึกษา**" หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน

"**ผู้บริหารการศึกษา**" หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

"**บุคลากรทางการศึกษา**" หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษารวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการ หรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

"**กระทรวง**" หมายความว่า กระทรวงศึกษาธิการ ศาสนา และวัฒนธรรม

"**รัฐมนตรี**" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้
กฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1

บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้ อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพรู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

- (1) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา
- (4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาและการพัฒนาครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- (5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
- (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

3. สารสำคัญของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)

หลักการ

เป็นหลักสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาหลักการของหลักสูตรให้เข้าใจ เพราะในการจัดประสบการณ์ให้เด็กอายุ 3-5 ปี จะต้องยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู ควบคู่กับการให้การศึกษา โดยต้องคำนึงถึงความสนใจและความต้องการของเด็กทุกคนทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษและเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา รวมทั้งการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือเด็กที่มีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส เพื่อให้เด็กพัฒนาทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างสมดุล โดยจัดกิจกรรมที่หลากหลาย บูรณาการผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ตรงผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้าเหมาะสมกับวัย และความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เป็นคนดีและคนเก่งของสังคม และสอดคล้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจ สังคมโดยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

หลักการของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่าง ระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข
5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เมื่อเด็กจบการศึกษาระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมาย 12 ข้อ และในแต่ละช่วงอายุผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะตามวัยของเด็กด้วยมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 จะครอบคลุมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
2. กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
3. มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
4. มีคุณธรรมจริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
5. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
7. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมี

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

9. ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
10. มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
11. มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้นๆ พัฒนาการแต่ละวัย อาจเกิดขึ้นตามวัยมากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู และประสบการณ์ที่เด็กได้รับ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3-5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยพัฒนาเด็กให้เต็มตามความสามารถและศักยภาพหรือช่วยเหลือเด็กได้ทันทั่วทั้งที่ในกรณีที่พัฒนาการของเด็กไม่เป็นไปตามวัย ผู้สอน

จำเป็นต้องหาจุดบกพร่องและรีบแก้ไขโดยจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กถ้าเด็กมีพัฒนาการสูงกว่าวัย ผู้สอนควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการเต็มตามศักยภาพ

คุณลักษณะตามวัยซึ่งเกิดในเด็กวัย 3-5 ปี ที่นำเสนอต่อไปนี้มีทั้งส่วนที่นำมาจากหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และส่วนที่ค้นคว้าเพิ่มให้ ซึ่งผู้สอนสามารถศึกษาจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ เพิ่มเติมได้อีก

คุณลักษณะตามวัย

พัฒนาการ	อายุ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
1. ด้านร่างกาย				
1.1 กล้ามเนื้อใหญ่		<ul style="list-style-type: none"> - รับลูกบอลที่กระดอนจากพื้นด้วยแขนทั้งสอง - เดินขึ้นลงบันไดได้ด้วยตนเอง - กระโดดขึ้น ลงอยู่กับที่ได้ - วิ่งตามลำพังได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - รับลูกบอลได้ด้วยมือทั้งสอง - เดินขึ้น ลงบันไดสลับเท้าได้ - กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ได้ - วิ่งและหยุดได้คล่อง 	<ul style="list-style-type: none"> - รับลูกบอลที่กระดอนจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง - เดินขึ้น ลงบันไดสลับเท้าได้อย่างคล่องแคล่ว - กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง - วิ่งได้รวดเร็วและหยุดได้ทันที
1.2 กล้ามเนื้อเล็ก		<ul style="list-style-type: none"> - ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้ขาดได้ - เขียนรูปร่างกลมตามแบบได้ - ร้อยลูกปัดขนาดใหญ่ได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในแนวเส้นตรงตามที่กำหนดให้ - เขียนรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้ - ร้อยลูกปัดขนาดเล็กได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในแนวเส้นโค้งตามที่กำหนดได้ - เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้ - ใช้เชือกร้อยวัสดุตามแบบได้ - ใช้กลิ้งน้ำมันดินได้ดี เช่น ตัดกระดาษเย็บ ผูกเชือกกรองเท้า ฯลฯ
สุขภาพ อารมณ์		<ul style="list-style-type: none"> - มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีน้ำหนักส่วนสูง และมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ มีน้ำหนัก ส่วนสูงและมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์
2. ด้านอารมณ์และ จิตใจ				
2.1 การแสดงออกทางด้านอารมณ์		<ul style="list-style-type: none"> - ชอบที่จะทำให้ผู้ใหญ่พอใจ และได้คำชม - แสดงอารมณ์ตามความรู้สึก 	<ul style="list-style-type: none"> - ชอบทำทนายผู้ใหญ่ - เริ่มควบคุมอารมณ์ได้บางขณะ 	<ul style="list-style-type: none"> - รักครู/ผู้สอน - ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น มีเหตุผล
2.2 ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น		<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง - เริ่มรู้จักเลือกเล่นสิ่งที่ตนชอบ สนใจ 	<ul style="list-style-type: none"> - รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง - รู้จักเลือกเล่นสิ่งที่ตนชอบ สนใจ - เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถ และ ผลงานของตนเองและผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - รู้บทบาทหน้าที่ของตนเองและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย - รู้จักเลือกเล่น ทำงานตามที่ตนชอบ สนใจและทำได้ - รู้จักชื่นชมในความสามารถ และ ผลงานของตนเองและผู้อื่น
2.3 คุณธรรมและจริยธรรม		<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มแสดงความรักเพื่อนและสัตว์เลี้ยง - ไม่ทำร้ายผู้อื่นเมื่อไม่พอใจ - เริ่มรู้ว่าของสิ่งใดเป็นของ 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงความรักเพื่อนและสัตว์เลี้ยง - ไม่ทำร้ายผู้อื่นและทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน - ไม่แย่งหรือหยิบของของ 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงความรักเด็กที่เล็กกว่าและสัตว์ต่างๆ - ไม่ทำร้ายผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเสียใจ - ไม่หยิบของของผู้อื่นมาเป็นของ

พัฒนาการ	อายุ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
		<p>ตนและสิ่งใดเป็นของผู้อื่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - เริ่มรู้จักเก็บของเล่น - เริ่มรู้จักการรอคอย - เริ่มตัดสินใจในเรื่องง่ายๆ ได้ 	<p>ผู้อื่นมา เป็นของตน</p> <ul style="list-style-type: none"> - รู้จักเก็บของเล่นเข้าที่ - รู้จักการรอคอยอย่างเหมาะสมกับวัย - รู้จักการตัดสินใจในเรื่องง่ายๆและเริ่มเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้น 	<p>ตน</p> <ul style="list-style-type: none"> - รู้จักจัดเก็บของเล่นเข้าที่ - รู้จักการรอคอยและเข้าแถวตามลำดับก่อนหลัง - รู้จักการตัดสินใจเรื่องง่ายๆและยอมรับผลที่เกิดขึ้น
3. ด้านสังคม				
3.1 การช่วยเหลือตนเอง		<ul style="list-style-type: none"> - ล้างมือได้ - รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง - เริ่มรู้จักใช้ห้องน้ำห้องส้วม 	<ul style="list-style-type: none"> - แต่งตัวได้ - รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง โดยไม่หกเลอะเทอะ - รู้จักทำความสะอาดหลังจากเข้าห้องน้ำห้องส้วม 	<p>เลือกเครื่องแต่งกายของตนเองได้ และแต่งตัวได้</p> <p>ใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ใน การรับประทานอาหารได้</p> <p>ทำความสะอาดร่างกายได้</p>
3.2 การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการมีคุณธรรม จริยธรรม		<ul style="list-style-type: none"> - ชอบเล่นแบบคู่ขนาน (เล่นของเล่นชนิดเดียวกัน แต่ต่างคนต่างเล่น) - ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง - เริ่มปฏิบัติตามกฎ กติกา ง่าย ๆ - รู้จักทำงานที่ได้รับมอบหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นร่วมกับผู้อื่นได้ - เริ่มช่วยเหลือผู้อื่น - ปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ตกลงร่วมกัน - มีความรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นหรือทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยได้ - รู้จักการให้และการรับ - ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานศึกษา - ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
3.3 การอนุรักษ์ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม		<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มรู้จักแสดงความเคารพ - ทิ้งขยะได้ถูกที่ - ไม่ทำลายสิ่งของเครื่องใช้ 	<ul style="list-style-type: none"> - รู้จักแสดงความเคารพ - ทิ้งขยะได้ถูกที่ - รักษาสิ่งของที่ใช้ร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - แสดงความเคารพได้เหมาะสมกับโอกาส - ทิ้งขยะได้ถูกที่ - ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัว
4. ด้านสติปัญญา		<ul style="list-style-type: none"> - ฟังแล้วปฏิบัติตามคำสั่งง่ายๆได้ - บอกชื่อของตนเองได้ - รู้จักใช้คำถาม “อะไร” - ชิดเขียนเส้นอย่างอิสระได้ - จับคู่สีต่างๆ ได้ประมาณ ๓-๔ สี - ยังคิดสิ่งที่เป็นนามธรรมไม่ได้ - จำแนกสิ่งต่างๆด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า - อยากรู้อยากเห็นทุกอย่างรอบตัว - วาดภาพตามความพอใจของตน 	<ul style="list-style-type: none"> - ฟังแล้วปฏิบัติตามคำสั่งที่ต่อเนื่องได้ - บอกชื่อ นามสกุลของตนเองได้ - ขอบถาม “ทำไม” - เขียนภาพและสัญลักษณ์ตามความต้องการของตนเองได้ - ชี้และบอกสีได้ประมาณ ๔-๖ สี - พูดเกี่ยวกับ “เมื่อวานนี้” “วันนี้” “พรุ่งนี้” - จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ - สำรวจและทดลองเล่นกับ 	<ul style="list-style-type: none"> - ฟังแล้วนำมาเล่าถ่ายทอดได้ - บอกชื่อ นามสกุล อายุ ที่อยู่ของตนเองได้ - ขอบถาม “ทำไม” “อย่างไร” “ที่ไหน” - เขียนชื่อ นามสกุลของตนเองตามแบบได้ - บอกและจำแนกสีต่าง ๆ ได้ - บอกเวลา “เมื่อวานนี้” “วันนี้” “พรุ่งนี้” - จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัส ทั้งห้า ได้ดี - ใช้สิ่งของรอบ ๆ ตัวเป็นสื่อในการ เล่น / เล่นบทบาทสมมติตามจินตนาการ

พัฒนาการ	อายุ	อายุ 3 ปี	อายุ 4 ปี	อายุ 5 ปี
		<ul style="list-style-type: none"> - สนทนาโต้ตอบ / เล่าเรื่องด้วยประโยคสั้น ๆ ได้ - เลียนแบบท่าทางการเคลื่อนไหวต่างๆ - เรียนรู้จากการสังเกตและเลียนแบบผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> ของเล่นหรือสิ่งของต่าง ๆ ตามความคิดของตนได้ - วาดภาพตามความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ - เล่านิทานหรือเรื่องราวตามจินตนาการได้ - เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้ - เรียนรู้จากการสังเกต ฟังด้วยตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - วาดภาพตามความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ - เล่านิทาน เล่าสิ่งที่ตนคิดหรือเรื่องราวตามจินตนาการได้ - เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้

คุณลักษณะตามวัยที่สำคัญๆของเด็กปฐมวัยที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่ผู้สอนต้องตระหนัก เพราะเด็กในแต่ละช่วงอายุมีลักษณะสำคัญที่เด่นแตกต่างกันไป ถ้าผู้สอนไม่เข้าใจยอมทำให้การพัฒนาเด็กไม่เกิดผลตามจุดหมายของหลักสูตรได้ อาทิ เด็ก 3 ขวบชอบยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง การจัดสื่อ วัสดุให้เด็กวัยนี้ต้องมีเพียงพอที่จะสนองความต้องการ ไม่เกิดการรอคอยนานจนเกินไป หรือเด็ก 3 ขวบต้องการการฝึกกล้ามเนื้อใหญ่เพิ่มขึ้น เนื่องจากร่างกายอยู่ในช่วงที่ต้องพัฒนาทางกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เริ่มรู้จักใช้พลัง สามารถควบคุมร่างกายได้ การจัดกิจกรรมสามล้อให้เด็ก 3 ขวบได้ขี่เล่นจึงเหมาะสมกับวัย หรือเด็ก 4 ขวบชอบทำท่ายูโยโย ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและควรให้เด็กได้รับรู้เรื่องขอบเขตและวินัยในการเล่นอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นพัฒนาการเด็กทุกด้านจึงมีความสำคัญเท่าเทียมกันและเด็กต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสภาพบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น

โครงสร้างของหลักสูตร

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฏิบัติ ในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยจึงกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546		
ช่วงอายุ	อายุต่ำกว่า 3 ปี	
	อายุ 3-5 ปี	
สาระการเรียนรู้	ประสบการณ์สำคัญ	สาระที่ควรเรียนรู้
	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ด้านร่างกาย ❖ ด้านอารมณ์และ จิตใจ ❖ ด้านสังคม ❖ ด้านสติปัญญา 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก ❖ เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ❖ ธรรมชาติรอบตัว ❖ สิ่งต่างๆรอบตัวเด็ก
ระยะเวลาเรียน	ขึ้นอยู่กับอายุเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและรับการศึกษา	

1. การจัดชั้นหรือกลุ่มเด็ก ให้ยึดอายุเป็นหลักและอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เช่น กลุ่มเด็กที่มีอายุ 3 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 1 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 4 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 2 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 5 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 3 หรือเด็กเล็ก ฯลฯ

2. **ระยะเวลาเรียน**ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1-3 ปีการศึกษาโดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา

3. **สาระการเรียนรู้** สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ทั้งสองส่วนใช้เป็นสื่อกลางในการจัดประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยรวมทั้งต้องสอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

3.1 **ประสบการณ์สำคัญ** จะช่วยอธิบายให้ผู้สอนเข้าใจว่าเด็กปฐมวัยต้อง **ทำอะไร** เรียนรู้อะไรต่างๆ รอบตัว **อย่างไร** และทุกประสบการณ์มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ช่วยแนะผู้สอนในการสังเกต สนับสนุน และวางแผน**การจัดกิจกรรม**ให้เด็ก ประสบการณ์สำคัญที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ของเด็ก ตัวอย่างเช่น เด็กเข้าใจความหมายของพื้นที่ ระยะ ผ่านประสบการณ์สำคัญการบรรจุและเทออก ดังนั้นผู้สอนจึงวางแผนจัดกิจกรรมให้เด็กเล่นบรรจุทราย/น้ำลงในภาชนะหรือถ่ายทราย/น้ำออกจากภาชนะต่างๆ ขณะเล่นทราย เล่นน้ำ เด็กจะเรียนรู้ผ่านประสบการณ์สำคัญซ้ำแล้วซ้ำอีก มีการปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ ผู้ใหญ่ และเด็กอื่น ฯลฯ ผู้สอนที่เข้าใจและเห็นความสำคัญจะยึดประสบการณ์สำคัญเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับการสังเกตพัฒนาการเด็ก แปรการกระทำของเด็ก ช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสื่อ และช่วยวางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน

ประสบการณ์สำคัญสำหรับเด็กอายุ 3-5ปี จะครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ

3.1.1 **ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย** เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย รักษาความปลอดภัย พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก ดังนี้

ประสบการณ์สำคัญ (ด้านร่างกาย)	ตัวอย่างกิจกรรม
การทรงตัวและการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อใหญ่	
<ul style="list-style-type: none"> ● การเคลื่อนไหวอยู่กับที่ และการเคลื่อนไหวเคลื่อนที่ 	เช่น ตบมือ ผงกศีรษะ ขยิบตา เคาะเท้า เคลื่อนไหวมือและแขนมือและนิ้วมือ เท้าและปลายเท้าอยู่กับที่ ฯลฯ เช่น คลาน คืบ เดิน วิ่ง กระโดด ควบม้า ก้าวกระโดด เคลื่อนที่ไปข้างหน้า-ข้างหลัง ข้างซ้าย-ข้างขวา ฯลฯ
<ul style="list-style-type: none"> ● การเคลื่อนไหวพร้อมวัสดุอุปกรณ์ 	เช่น เคลื่อนไหวพร้อมเชือก ผ้าแพร ฯลฯตามจินตนาการหรือตามคำบรรยายของผู้สอน ฯลฯ
<ul style="list-style-type: none"> ● การเล่นเครื่องเล่นสนาม 	เช่น เล่นปีนป่ายเครื่องเล่น ชีจักรยานสามล้อ ฯลฯ
การประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อเล็ก	
<ul style="list-style-type: none"> ● การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส 	เช่น ร้อยลูกปัด ต่อภาพตัดต่อ ฯลฯ
<ul style="list-style-type: none"> ● การเขียนภาพและการเล่นกับสี 	เช่น เขียนภาพด้วยสีเทียน สีน้ำ เป่าสี ทับสี ฯลฯ
<ul style="list-style-type: none"> ● การปั้นและประดิษฐ์ สิ่งต่างๆ 	เช่น ปั้นดินเหนียว ดินน้ำมัน ประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ
<ul style="list-style-type: none"> ● การต่อของ บรรจุ เท และแยกชิ้นส่วน 	เช่น เล่นทราย น้ำ ต่อก้อนไม้/บล็อก/พลาสติกสร้างสรรค์ ฯลฯ
การรักษาสุขภาพ	
<ul style="list-style-type: none"> ● การปฏิบัติตนตามสุขอนามัย 	เช่น ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ทำความสะอาดหลังจากเข้าห้องน้ำ ห้องส้วม รับประทานอาหารกลางวันที่ครบห้าหมู่ การนอนกลางวัน เล่นอิสระ เล่นเครื่องเล่นสนาม ดูแลรักษาความสะอาดของของเล่น ฯลฯ
การรักษาความปลอดภัย	
<ul style="list-style-type: none"> ● การรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นในกิจวัตรประจำวัน 	เช่น เล่นเครื่องเล่นที่ถูกรวี้ การระวังรักษาตนเองเจ็บป่วยเป็นไข้หวัด ฯลฯ

3.1.2 **ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ** เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัยมีความสุข ร่าเริงแจ่มใส ได้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สุขทริยภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและความเชื่อมั่นในตนเองขณะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

ประสบการณ์สำคัญ(ด้านอารมณ์และจิตใจ)	ตัวอย่างกิจกรรม
ดนตรี	
• การแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบเสียงดนตรี	เช่น ทำท่าตามจังหวะ เสียงดนตรี ฯลฯ
• การเล่นเครื่องดนตรีง่าย ๆ	เช่น เล่นเครื่องดนตรีประเภทเคาะ ประเภทตี ฯลฯ
• การร้องเพลง	เช่น ร้องเพลงฝัก ผลไม้ เพลงแปรงฟัน ฯลฯ
สุนทรียภาพ	
• การชื่นชมและสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม	เช่น เขียนภาพตามความคิดสร้างสรรค์ แสดงความคิดเห็นต่อผลงานศิลปะ ฯลฯ
• การแสดงออกอย่างสนุกสนานกับเรื่องตลก ขำขัน และเรื่องราวเหตุการณ์ที่สนุกสนานต่างๆ	เช่น ฟัง/เล่าเรื่องราว/เหตุการณ์สนุกสนานต่างๆและเล่นบทบาทสมมติ ฯลฯ
การเล่น	
• การเล่นอิสระ	เช่น เล่นอิสระตามมุมเล่นในห้องเรียน เล่นอิสระกลางแจ้ง ฯลฯ
• การเล่นรายบุคคล การเล่นเป็นกลุ่ม	เช่น ทำศิลปะเป็นรายบุคคล ศิลปะแบบร่วมมือ เล่นเสรี เล่นอิสระในมุมเล่นเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มย่อย ฯลฯ
• การเล่นในห้องเรียนและนอกห้องเรียน	เช่น เล่นตามมุมเล่นในห้องเรียน เล่นกลางแจ้ง ฯลฯ
คุณธรรมจริยธรรม	
• การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือ	เช่น ไปทำบุญที่วัด มัสยิด โบสถ์ ฯลฯ

3.1.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่างๆรอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ฯลฯ ดังนี้

ประสบการณ์สำคัญ(ด้านสังคม)	ตัวอย่างกิจกรรม
การเรียนรู้ทางสังคม	
• การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง	เช่น แต่งตัว ล้างมือ รับประทานอาหาร ฯลฯ
• การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น	เช่น แบ่งกลุ่ม 2-4 คน ร่วมกันประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ
• การวางแผน ตัดสินใจเลือก และลงมือปฏิบัติ	เช่น วางแผนเลือกทำกิจกรรมศิลปะ ทำงานศิลปะตามที่วางแผนไว้ ฯลฯ
• การมีโอกาสได้รู้ความรู้สึก ความสนใจ และความต้องการของตนเองและผู้อื่น	เช่น เลือกทำกิจกรรมศิลปะตามความสนใจ เลือกมุมเล่นตามความสนใจของตน ฯลฯ
• การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพ ความคิดเห็นของผู้อื่น	เช่น สนทนาอภิปรายเกี่ยวกับเหตุการณ์ในนิทาน แสดงความคิดเห็น/รับฟังความคิดเห็นของเด็กอื่น ฯลฯ
• การแก้ปัญหาในการเล่น	เช่น เล่นเกมการศึกษา แก้ปัญหา/ข้อขัดแย้งขณะเล่นอิสระกับเด็กอื่น ฯลฯ
• การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และความเป็นไทย	เช่น รดน้ำดำหัว ทำบุญตักบาตรในวันสำคัญต่างๆ ฯลฯ

3.1.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้เรียนรู้ เรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัวด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิด การใช้ภาษา การสังเกต การจำแนกและเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ระยะ) และเวลา ดังนี้

ประสบการณ์สำคัญ (ด้านสติปัญญา)	ตัวอย่างกิจกรรม
--------------------------------	-----------------

ประสบการณ์สำคัญ (ด้านสติปัญญา)	ตัวอย่างกิจกรรม
การคิด	
- การรู้จักสิ่งต่าง ๆ ด้วยการมอง ฟัง สัมผัส ชิมรส และดมกลิ่น	เช่น ชิมรสผลไม้ สัมผัสผิววัตถุเรียบ-ขรุขระ ฯลฯ
- การเลียนแบบการกระทำและเสียงต่าง ๆ	เช่น เคลื่อนไหวเลียนแบบท่าทางสัตว์ชนิดต่างๆ บุคคลที่ชอบเลียนเสียงสัตว์ ฯลฯ
- การเชื่อมโยงภาพ ภาพถ่าย และรูปแบบต่างๆ กับ สิ่งของหรือสถานที่จริง	เช่น ใช้บล็อกก่อสร้างเป็นสวนสัตว์หลังจากไปทัศนศึกษาที่สวนสัตว์ ปั้นดินเป็นตัวสัตว์ต่างๆ ฯลฯ
- การรับรู้ และแสดงความรู้สึกผ่านสื่อ วัสดุ ของเล่น และผลงาน	เช่น เขียนภาพพระบายสี ปั้นดิน ฯลฯ
- การแสดงความคิดสร้างสรรค์ผ่านสื่อ วัสดุ ต่าง ๆ	เช่น ประดิษฐ์เศษวัสดุ เคลื่อนไหวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้วัสดุประกอบ ฯลฯ
การใช้ภาษา	
- การแสดงความรู้สึกด้วยคำพูด	เช่น ให้เด็กพูดแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ฯลฯ
- การพูดกับผู้อื่นเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง หรือเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง	เช่น ให้เด็กเล่น/ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ฯลฯ
- การอธิบายเกี่ยวกับสิ่งของ เหตุการณ์ และความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ	เช่น ให้เด็กอธิบายสิ่งต่างๆ ที่ตนสนใจหรือสิ่งที่คิด ฯลฯ
- การฟังเรื่องราวนิทาน คำคล้องจอง คำกลอน	เช่น ฟังนิทาน/เรื่องราวต่างๆ/คำคล้องจอง/คำกลอน ฯลฯ
- การเขียนในหลายรูปแบบผ่านประสบการณ์ที่ สื่อความหมาย ต่อเด็ก เขียนภาพ เขียนขีดเขียน เขียนคล้ายตัวอักษร เขียนเหมือนสัญลักษณ์ เขียนชื่อตนเอง	เช่น เขียนภาพ เขียนชื่อตนเอง เขียนบัตรรอยพร เขียนภาพนิทาน/เรื่องนิทาน ฯลฯ
- การอ่านในหลายรูปแบบ ผ่านประสบการณ์ที่ สื่อความหมาย ต่อเด็ก อ่านภาพหรือสัญลักษณ์จากหนังสือนิทาน/เรื่องราวที่สนใจ	เช่น อ่านนิทาน อ่านป้ายและสัญลักษณ์ที่เด็กสนใจ อ่านนิทานให้เพื่อนฟัง ฯลฯ
การสังเกต การจำแนก และการเปรียบเทียบ	
- การสำรวจและอธิบายความเหมือน ความต่างของสิ่งต่าง ๆ	เช่น สำรวจวัตถุสิ่งของต่างๆ และสนทนาเกี่ยวกับลักษณะของวัตถุสิ่งของนั้นๆ เก็บรวบรวมวัตถุสิ่งต่างๆ ที่สนใจ และสนทนาร่วมกัน ฯลฯ
- การจับคู่ การจำแนก และการจัดกลุ่ม	เช่น จับคู่ความเหมือนความต่างของสิ่งต่างๆ จำแนกชนิดของผัก/ผลไม้/เครื่องใช้ต่างๆ ฯลฯ
- การเปรียบเทียบ	เช่น ใช้วัตถุของจริงเปรียบเทียบยาว-สั้น ฯลฯ
- การเรียงลำดับสิ่งต่างๆ	เช่น เรียงลำดับขนาดลูกบอล เรียงลำดับขนาดดินสอ ฯลฯ
- การคาดคะเนสิ่งต่างๆ	เช่น คาดคะเนชื่อเรื่องนิทาน ฯลฯ
- การตั้งสมมติฐาน	เช่น ตั้งสมมติฐานก่อนทดลอง จม-ลอย ฯลฯ
- การทดลองสิ่งต่างๆ	เช่น จม-ลอย แม่เหล็กกับวัตถุต่างๆ หนักเบา การปลูกพืช
- การสืบค้นข้อมูล	เช่น ให้เด็กออกไปศึกษานอกสถานที่ สัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ฯลฯ
- การใช้หรืออธิบายสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย	เช่น ให้เด็กสำรวจก้อนไม้รูปทรงต่างๆ และนำมาก่อสร้างเป็นเก้าอี้ โต๊ะ โทรศัพท์หรือสิ่งต่างๆ ฯลฯ
จำนวน	
- การเปรียบเทียบจำนวน มากกว่า น้อยกว่า เท่ากัน	เช่น จัดสื่อ วัสดุของจริงให้เด็กเปรียบเทียบจำนวนประกอบอาหาร ชั่ง ตวงส่วนผสม ฯลฯ

ประสบการณ์สำคัญ (ด้านสติปัญญา)	ตัวอย่างกิจกรรม
- การนับสิ่งต่าง ๆ	เช่น นับจาน/ชาม นับถ้วยน้ำ รวบรวมสิ่งต่างๆและนับจำนวน ฯลฯ
- การจับคู่หนึ่งต่อหนึ่ง	เช่น จับคู่ถ้วยกับจานรอง ซ้อนกับส้อม แผ่นรองกับดิน
- การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนหรือปริมาณ	เช่น จัดสื่อ อุปกรณ์ให้เด็กเล่น นับจำนวนเพิ่มขึ้นหรือลดลง
มิติสัมพันธ์ (พื้นที่/ระยะ)	
- การต่อเข้าด้วยกัน การแยกออก การบรรจุ และการเทออก	เช่น เล่นทราย-น้ำ ก่อสร้างบล็อก ฯลฯ
- การสังเกตสิ่งต่าง ๆ และสถานที่จากมุมมองที่ต่าง ๆ กัน	เช่น ให้เด็กเล่นปืนป่ายเครื่องเล่นสนาม ลอดอุโมงค์ และสนทนากับเด็กเกี่ยวกับพื้นที่/ระยะจากมุมมองต่างๆ
- การอธิบายในเรื่องตำแหน่งของสิ่งต่างๆที่สัมพันธ์กัน	เช่น สำรวจสิ่งต่างๆที่คุ้นเคยและอธิบายตำแหน่งที่อยู่ของสิ่งนั้นๆ
- การอธิบายในเรื่องทิศทางการเคลื่อนที่ของคนและสิ่งต่างๆ	เช่น เล่นสำรวจสถานที่ที่คุ้นเคยและอธิบายถึงทิศทางระยะทางของสถานที่นั้นๆ ฯลฯ
- การสื่อความหมายของมิติสัมพันธ์ด้วยภาพวาด ภาพถ่าย และรูปภาพ	เช่น ให้เด็กเขียนภาพด้วยสีเทียน สีน้ำ ดูหนังสือภาพกับเด็ก
เวลา	
- การเริ่มต้นและการหยุดการกระทำโดยสัญญาณ	เช่น เคลื่อนไหวเร็ว-ช้าและหยุดตามจังหวะสัญญาณ ทดลองขี่จักรยานสามล้อและหยุดตามสัญญาณ ฯลฯ
- การเปรียบเทียบเวลา เช่น ตอนเช้า ตอนเย็น เมื่อวานนี้ พรุ่งนี้ ฯลฯ	เช่น เชื่อมโยงระยะเวลากับการกระทำและเหตุการณ์ต่างๆ ทบทวนกิจวัตรประจำวันที่ทำ ฯลฯ
- การเรียงลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ	เช่น ให้เด็กทำกิจกรรมประจำวันตามลำดับอย่างสม่ำเสมอทุกวัน เล่นเกมเรียงลำดับเหตุการณ์ ฯลฯ
- การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของฤดู	เช่น สังเกตอากาศแต่ละวัน สนทนาเกี่ยวกับสภาพอากาศ

3.2 สาระที่ควรเรียนรู้ สาระในส่วนนี้กำหนดเฉพาะหัวข้อไม่มีรายละเอียดทั้งนี้ เพื่อประสงค์จะให้ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการ ความสนใจของเด็ก อาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้โดยคำนึงถึงประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก ผู้สอนสามารถนำสาระที่ควรเรียนรู้มาบูรณาการ จัดประสบการณ์ต่างๆให้ถ่ายทอดการเรียนรู้ทั้งนี้มิได้ประสงค์ให้เด็กท่องจำเนื้อหา แต่ต้องการให้เด็กเกิดแนวคิดหลังจากนำสาระการเรียนรู้มาจัดประสบการณ์ให้เด็กเพื่อให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ สาระที่ควรเรียนรู้ยังใช้เป็นแนวทางช่วยผู้สอนกำหนดรายละเอียดและความยากง่ายของเนื้อหาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก สาระที่ควรเรียนรู้ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่างๆ รอบตัวเด็ก ดังนี้

3.2.1 เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตาของตน รู้จักอวัยวะต่างๆ และวิธีระมัดระวังรักษาร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย มีสุขอนามัยที่ดี เรียนรู้ที่จะเล่นและทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองคนเดียวหรือกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และแสดงมารยาทที่ดี ทั้งนี้ เมื่อเด็กมีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับตนเองแล้ว เด็กควรเกิดแนวคิดดังนี้

- ❖ ฉันมีชื่อตั้งแต่เกิด ฉันมีเสียง รูปร่างหน้าตาไม่เหมือนใคร ฉันภูมิใจที่เป็นตัวฉันเอง เป็นคนไทยที่ดี มีมารยาท มีวินัย รู้จักแบ่งปัน ทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เช่น แต่งตัว แปรงฟัน รับประทานอาหาร
- ❖ ฉันมีอวัยวะต่าง ๆ เช่น ตา หู จมูก ปาก ขา มือ ผม นิ้วมือ นิ้วเท้า ฯลฯ และ ฉันรู้จักวิธีรักษาร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย มีสุขภาพดี
- ❖ ฉันต้องรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ออกกำลังกาย และพักผ่อน เพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโต
- ❖ ฉันเรียนรู้ข้อตกลงต่างๆ รู้จักระมัดระวังรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นเมื่อทำงาน เล่นคนเดียว และเล่นกับผู้อื่น

❖ ฉันทาจะรู้สึกดีใจ เสียใจ โกรธ เหนื่อย หรืออื่นๆ แต่ฉันเรียนรู้ที่จะแสดงความรู้สึกในทางที่ดี และเมื่อฉันแสดงความคิดเห็น หรือทำสิ่งต่างๆ ด้วยความคิดของตนเอง แสดงว่าฉันมีความคิดสร้างสรรค์ ความคิดของฉันเป็นสิ่งสำคัญ แต่คนอื่นก็มีความคิดที่ดีเหมือนฉันเช่นกัน

3.2.2 เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก เด็กควรได้มีโอกาสรู้จักและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน รวมทั้งบุคคลต่างๆ ที่เด็กต้องเกี่ยวข้องหรือมีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เมื่อเด็กมีโอกาสเรียนรู้แล้วเด็กควรเกิดแนวคิด ดังนี้

❖ ทุกคนในครอบครัวของฉันเป็นบุคคลสำคัญ ต้องการที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้า และยารักษาโรค รวมทั้งต้องการความรัก ความเอื้ออาทร ช่วยดูแลซึ่งกันและกัน ช่วยกันทำงานและปฏิบัติตามข้อตกลงภายในครอบครัว ฉันต้องเคารพ เชื่อฟังพ่อแม่และผู้ใหญ่ในครอบครัว ปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกาลเทศะ ครอบครัวของฉันมีวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเกิดของบุคคลในครอบครัว วันทำบุญบ้าน ฯลฯ ฉันภูมิใจในครอบครัวของฉัน

❖ สถานศึกษาของฉันมีชื่อ เป็นสถานที่ที่เด็ก ๆ มาทำกิจกรรมร่วมกันและทำให้ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมาย สถานศึกษาของฉันมีคนอยู่ร่วมกันหลายคน ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ช่วยกันรักษาความสะอาด และทรัพย์สินสมบัติของสถานศึกษา ส่วนครูรักฉันและเอาใจใส่ดูแลเด็กทุกคน เวลาทำกิจกรรมฉันและเพื่อนจะช่วยกันคิด ช่วยกันทำ รับฟังความคิดเห็น และรับรู้ความรู้สึกซึ่งกันและกัน

❖ ห้องถิ่นของฉันมีสถานที่ บุคคล แหล่งวิทยากร แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่สำคัญ คนในห้องถิ่นที่ฉันอาศัยอยู่มีอาชีพที่หลากหลาย เช่น ครู แพทย์ ทหาร ตำรวจ ชาวนา ข้าราชการ พ่อค้า แม่ค้า ฯลฯ ห้องถิ่นของฉันมีวันสำคัญของตนเอง ซึ่งจะมีการปฏิบัติกิจกรรมที่แตกต่างกันไป

❖ ฉันเป็นคนไทย มีวันสำคัญของชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีหลายอย่าง ฉันและเพื่อนนับถือศาสนา หรือมีความเชื่อที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ ศาสนาทุกศาสนาสอนให้ทุกคนเป็นคนดี ฉันภูมิใจที่ฉันเป็นคนไทย

3.2.3 ธรรมชาติรอบตัว เด็กควรจะได้รู้จักสิ่งมีชีวิตที่เป็นต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงของโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน แนวคิดที่ควรให้เกิดหลังจากเด็กเรียนรู้ธรรมชาติรอบตัว มีดังนี้

❖ ธรรมชาติรอบตัวฉันมีทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิตต้องการอากาศ แสงแดด น้ำและอาหาร เพื่อเจริญเติบโต สิ่งมีชีวิตสามารถปรับตัวให้เข้ากับลักษณะอากาศ ฤดูกาล และยังคงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สำหรับสิ่งไม่มีชีวิต เช่น น้ำ ดิน หิน ทราย ฯลฯ มีรูปร่าง สี ประโยชน์ และโทษต่างกัน

❖ ลักษณะอากาศรอบตัวแต่ละวันอาจเหมือนหรือแตกต่างกันได้ บางครั้งฉันทายลักษณะอากาศได้จากสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น เมฆ ท้องฟ้า ลม ฯลฯ ในเวลากลางวันเป็นช่วงเวลาที่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนดวงอาทิตย์ตก คนส่วนใหญ่จะตื่นและทำงาน ส่วนฉันไปโรงเรียนหรือเล่น เวลากลางคืนเป็นช่วงเวลาที่ดวงอาทิตย์ตกจนดวงอาทิตย์ขึ้น ฉันและคนส่วนใหญ่จะนอนพักผ่อนตอนกลางคืน

❖ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบตัวฉัน เช่น ต้นไม้ สัตว์ น้ำ ดิน หิน ทราย อากาศ ฯลฯ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตต้องได้รับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นรอบๆ ตัวฉัน เช่น บ้านอยู่อาศัย ถนนหนทาง สวนสาธารณะ สถานที่ต่าง ๆ ฯลฯ เป็นสิ่งที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทุกคนรวมทั้งฉันช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรักษาธรรมชาติโดยไม่ทำลายและบำรุงรักษาให้ดีขึ้นได้

3.2.4 สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เด็กควรจะได้รู้จักสิ่งของเครื่องใช้ ยานพาหนะและการสื่อสารต่างๆ ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันของเด็ก ทั้งนี้เมื่อเด็กมีโอกาสเรียนรู้แล้วเด็กควรเกิดแนวคิด ดังนี้

❖ สิ่งต่างๆ รอบตัวฉันส่วนใหญ่มีสี ยกเว้นกระจกใส พลาสติกใส น้ำบริสุทธิ์ อากาศบริสุทธิ์ ฉันเห็นสีต่างๆ ด้วยตา แสงสว่างช่วยให้ฉันมองเห็นสี สีมีอยู่ทุกหนทุกแห่งที่ฉันสามารถเห็น ตามดอกไม้ เสื้อผ้า อาหาร รถยนต์ และอื่นๆ สีที่ฉันเห็นมีชื่อเรียกต่างๆ กัน เช่น แดง เหลือง น้ำเงิน ฯลฯ สีแต่ละสีทำให้เกิดความรู้สึกต่างกัน สีบางสีสามารถใช้เป็นสัญญาณหรือสัญลักษณ์สื่อสารกันได้

❖ สิ่งต่างๆ รอบตัวฉันมีชื่อ ลักษณะต่างๆ กัน สามารถแบ่งตามประเภท ชนิด ขนาด สี รูปร่าง พื้นผิว วัสดุ รูปเรขาคณิต

❖ การนับสิ่งต่าง ๆ ทำให้ฉันรู้จำนวนสิ่งของ และจำนวนนับนั้นเพิ่มหรือลดได้ ฉันเปรียบเทียบสิ่งของต่างๆ ตามขนาด จำนวน น้ำหนัก และจัดเรียงลำดับสิ่งของต่าง ๆ ตามขนาด ตำแหน่ง ลักษณะที่ตั้งได้

❖ คนเราใช้ตัวเลขในชีวิตประจำวัน เช่น เงิน โทรศัพท์ บ้านเลขที่ ฯลฯ ฉันรวบรวมข้อมูลง่าย ๆ นำมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจได้โดยนำเสนอด้วยรูปภาพ แผนภูมิ แผนผัง แผนที่ ฯลฯ

- ❖ สิ่งที่ช่วยฉันในการชั่ง ตวง วัด มีหลายอย่าง เช่น เครื่องชั่ง ไม้บรรทัด สายวัด ถ้วยตวง ช้อนตวง เข็ช้ก วัสดุ สิ่งของอื่น ๆ บางอย่างฉันอาจใช้การคาดคะเนหรือกะประมาณ
- ❖ เครื่องมือเครื่องใช้มีหลายชนิดและหลายประเภท เช่น เครื่องใช้ในการทำสวน การก่อสร้าง เครื่องใช้ภายในบ้าน คนเราใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงาน แต่ขณะเดียวกันต้องระมัดระวังในเวลาใช้เพราะอาจเกิดอันตรายและเกิดความเสียหายได้ถ้าใช้ผิดวิธีหรือใช้ผิดประเภท เมื่อใช้แล้วควรทำความสะอาด และเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย
- ❖ ฉันเดินทางจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งได้ด้วยการเดินหรือใช้ยานพาหนะ พาหนะบางอย่างที่ฉันเห็นเคลื่อนที่ได้โดยการใช้เครื่องยนต์ ลม ไฟฟ้า หรือคนเป็นผู้ทำให้เคลื่อนที่ คนเราเดินทางหรือขนส่งได้ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ พาหนะที่ใช้เดินทาง เช่น รถยนต์ รถเมล์ รถไฟ เครื่องบิน เรือ ฯลฯ ผู้ขับขี่จะต้องได้รับใบอนุญาตขับขี่และทำตามกฎจราจรเพื่อความปลอดภัยของทุกคน และฉันต้องเดินบนทางเท้า ข้ามถนนตรงทางม้าลาย สะพานลอย หรือตรงที่มีสัญญาณไฟเพื่อความปลอดภัยและต้องระมัดระวังเวลาข้าม
- ❖ ฉันติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆได้หลายวิธี เช่น โดยการไปมาหาสู่โทรศัพท์ โทรเลข จดหมาย จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ และฉันทราบข่าวความเคลื่อนไหวต่างๆ รอบตัวด้วยการสนทนา ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ และอ่านหนังสือ หนังสือเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึกไปยังผู้อ่าน ถ้าฉันชอบอ่านหนังสือ ฉันก็จะมีความรู้ความคิดมากขึ้น ฉันใช้ภาษาทั้งฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อการสื่อความหมายในชีวิตประจำวัน

4. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย

รศ.ดร.จีระพันธ์ พูลพัฒน์ และอาจารย์นฤมล เนียมหอม

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากทั้งการวิจัยและการวิเคราะห์ของวงการวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมองและการเรียนรู้ของเด็ก มีประเด็นที่เด่นชัดว่าการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้ภาวะของสมองเหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ ประเด็นสำคัญที่ได้ประมวลมาจากบทความต่างๆ ที่นัยพินิจ คชภักดี (2548) ได้นำเสนอ มีแนวคิดที่เป็นสาระหลักที่ควรนำมาพิจารณาในการจัดสภาพแวดล้อม ดังนี้

- สมองเป็นอวัยวะที่มีความจำเพาะตัว และเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งแวดล้อมต่างๆจนเกิดเป็นความแตกต่างและหลากหลายของสมองที่สั่งสมมาตลอดชั่วชีวิต
- การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อสมองเผชิญกับความเครียดและความรู้สึกผ่อนคลายในปริมาณที่สมดุลกัน คือ การตื่นตัวแบบผ่อนคลาย ถ้าครูจะนำไปปฏิบัติก็ต้องสร้างบรรยากาศของห้องเรียน ไม่ใช่ให้ปลอดภัยเพียงอย่างเดียวแต่ต้องทำให้เกิดประกายของความรู้สึกระหยาใคร่รู้
- การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมองกับสิ่งแวดล้อมทำให้ต้องตระหนักว่ายังมีสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์เท่าใดก็จะทำให้สมองเกิดการเรียนรู้มากขึ้นเท่านั้น
- สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์จะส่งผลให้สมองมีการเชื่อมโยงของระบบประสาทเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 25 ทั้งในช่วงแรกและช่วงหลังของชีวิต ดังนั้นสภาพแวดล้อมของเราจึงต้องสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดความหลากหลาย
- การเรียนรู้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับการหายใจ เพียงแต่การเรียนรู้ถูกยับยั้งหรือส่งเสริมด้วยปัจจัยบางอย่างได้
- การเชื่อมโยงของระบบประสาทขึ้นอยู่กับปัจจัยของสิ่งแวดล้อม นั่นคือ ลักษณะของโรงเรียน กับสิ่งที่พบในชีวิตประจำวันด้วย
- การควบคุมความเครียด โภชนาการ การออกกำลังกาย และการผ่อนคลาย รวมทั้งการบริหารสุขภาพในรูปแบบอื่นๆ จะต้องเป็นส่วนสำคัญที่ใช้ในการพิจารณาถึงความเหมาะสมกับการเรียนรู้ด้วย
- เด็กปกติที่มีอายุเท่ากันอาจมีอายุทางพัฒนาการของทักษะพื้นฐานแตกต่างกันได้ถึงห้าปี

ตัวอย่างการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย

นวัตกรรมทางการจัดศึกษาปฐมวัยต่างให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งสิ้น ในที่นี้เป็นตัวอย่างแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมของนวัตกรรมทางการศึกษาปฐมวัย 3 นวัตกรรม รายละเอียด ดังนี้

1) แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมของการจัดการศึกษาออลดอร์ฟ

การจัดบรรยากาศภายในห้องเรียน อาคารเรียน และบริเวณโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำหรับการจัดการศึกษาออลดอร์ฟ ความงดงามของธรรมชาติจะปรากฏอยู่ทั้งบริเวณกลางแจ้งและภายในอาคาร มีการนำภาพศิลปะ งานประติมากรรม กลิ่นหอมของธรรมชาติเข้ามาตกแต่ง ทำให้บรรยากาศของโรงเรียนสงบ และอ่อนโยน ภายใต้แนวคิดที่ว่า เด็กวัย 0 - 7 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้จากการเลียนแบบ สิ่งของเด็กเลียนแบบในช่วงนี้จะฝังลึกลงไปในตัว ห่อหุ้มเด็กทั้งกายและจิตวิญญาณ และฝังแน่นไปจนโต ทั้งนี้ จากงานวิจัยของวีณา กวีสมบูรณ์ (2542) ได้นำเสนอแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของการจัดการศึกษาออลดอร์ฟ ไว้ดังนี้

-บริเวณภายในห้อง

บริเวณภายในห้องควรจะเป็นกันเอง และสว่างไสวเพียงพอ ไม่จ้าจนเกินไปเพราะจะทำให้เกิดความร้อน เด็กจะขาดสมาธิในการเรียน อาจใช้ผ้าม่านเพื่อช่วยกรองแสงให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะ ไม่ควรเป็นห้องที่มีตึ้นจนเกินไป หากห้องมีลักษณะมืด ควรเปิดไฟ หรือตั้งโคมไฟในบางจุดที่จำเป็น และหลีกเลี่ยงการใช้แสงที่ไม่ใช่แสงธรรมชาติในเวลากลางวัน ใช้เฟอร์นิเจอร์ไม้สีธรรมชาติ สีสนับบนผนังห้องเรียนทาสีอ่อนเพื่อสร้างบรรยากาศที่น่าอยู่ ให้เด็กที่ได้มานั่งในห้องได้นึกถึงความสดชื่นยามอยู่ใต้ต้นไม้ ที่ออกดอกบานสะพรั่ง

-บริเวณกลางแจ้ง

บริเวณกลางแจ้งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นสนามเด็กเล่นอยู่ติดกับตัวอาคาร โดยจัดให้ใช้ได้สภาพภูมิอากาศที่หลากหลาย พื้นผิวควรแข็งแรงเพื่อให้แห้งเร็วเมื่อฝนตก ควรตั้งอยู่ทางด้านที่แดดส่องถึง เพื่อให้เด็กๆ ได้รับแสงแดดยามเช้า บ่อทรายควรอยู่บริเวณนี้ ไม้เลื้อยบนกำแพง ต้นไม้ และแปลงดอกไม้ช่วยให้บริเวณนี้เป็นสถานที่ที่น่าสบายสำหรับเด็กๆ ส่วนที่สองอยู่ห่างจากตัวอาคารใช้เป็นที่เล่นและออกกำลังกาย ควรจัดเป็นอาณาจักรสำหรับเด็ก ทำทางสำหรับรถเข็นและทางสำหรับเดิน โดยออกแบบทางเดินให้โค้งไปมาเดินและผ่านจุดที่น่าสนใจ เนินเขาเป็นจุดเสริมที่มีคุณค่ามากในสนามเด็กเล่นจะได้วิ่งขึ้นและลง

เป็นการใช้กล้ามเนื้อหลายส่วนอย่างเป็นอิสระและเป็นธรรมชาติ ส่วนหนึ่งของพื้นที่เป็นที่ตั้งของซิงช้า ไม้สั้น ต้นไม้พุ่มเตี้ยๆ และปลูกไม้ดอกหรือพืชผักสวนครัว

-อุปกรณ์ภายในห้องเรียน

ควรมีอ่างล้างมือขนาดใหญ่ที่อยู่ในระดับต่ำพอที่เด็กๆ จะเอื้อมมือถึงระดับน้ำได้ง่าย ลอยเรือลำเล็กๆ หรือ แขนงกระต่ายวาดเขียนได้ มีช่องเก็บของส่วนตัวของเด็กแต่ละคน มีตู้ขนาดใหญ่สำหรับเก็บวัสดุที่ครูต้องใช้ มีชั้นสำหรับวางอุปกรณ์และของเล่น อาจมีมุมตุ๊กตา มุมงานช่าง มีโต๊ะสำหรับทำกิจกรรมที่มีน้ำหนักเบาที่เคลื่อนย้ายได้ ของเล่นที่จัดไว้เป็นของเล่นที่มีความสมบูรณ์น้อยแต่ซื้อช่องทางในการเล่นได้มาก เช่น ตุ๊กตาที่ไม่ได้วาดหน้าไว้อย่างตายตัว นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการเลือกใช้สีน้ำ พู่กัน กระดาษ สีเทียน ชีตติ้ง ที่มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะอีกด้วย

-อุปกรณ์กลางแจ้ง

อุปกรณ์ชิ้นสำคัญ คือ บ่อทรายที่บรรจุทรายพูนเหนือระดับดินเล็กน้อย มีม้านั่งยาวตัวเตี้ยล้อมรอบ สิ่งที่ทำให้ความเพลินเพลินแก่เด็กเป็นพิเศษ คือ บ้านเด็กเล่นที่ไม่ประณีตหรือเสร็จสมบูรณ์จนเกินไป โดยจัดเตรียมโครงไม้และหลังคาไว้เพื่อให้เด็กทำส่วนที่เหลือกันต่อเอง มีสิ่งไม้สำหรับใส่อุปกรณ์กลางแจ้ง อุปกรณ์อื่นๆ ได้แก่ รถเข็นให้เด็กเข็นหรือลากไปตามทางเดิน หรือจะขึ้นไปนั่งก็ได้ มีซิงช้า ไม้สั้น ราวสำหรับห้อยโหน ตาข่ายป็นปาย มีอุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น กระดาน นั่งร้าน บันได อิฐ พลั่ว ถัง เครื่องมือทำสวน เป็นต้น

2) แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมตามแนวคิดของมอนเตสซอรี

จีระพันธ์ พูลพัฒน์ (2549) ได้รวบรวมลักษณะของสิ่งแวดล้อมในอุดมคติของมอนเตสซอรี ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไว้ 4 ประเด็น ดังนี้

- การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ทุกอย่างที่จัดไว้ในห้องเรียนมีขนาดเล็ก เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ โต๊ะ เก้าอี้ วัสดุอุปกรณ์อยู่ในสภาพที่เด็กหยิบออกมาใช้ได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ ถือหลักของความจริง (Reality principle) นำของจริงมาให้เด็กใช้ เนื่องจากเมื่อเด็กต้องช่วยเหลือตนเองหรือช่วยเหลือสิ่งแวดล้อม สิ่งที่เด็กต้องเข้าไปทำเป็นของจริง จึงนำของจริงมาใช้ในห้องเรียน เช่น แก้วจริง มีดจริงๆ สำหรับทำอาหาร และทำความสะอาดเฟอร์นิเจอร์จริง ทั้งนี้ ควรให้สัมผัสสัมผัสกับธรรมชาติรอบตัวเพื่อช่วยพัฒนาทั้งกายและจิต ให้เด็กมีความสุขสนุกสนานในการสำรวจ และจัดการกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ มีสิ่งช่วยกระตุ้นเด็กในห้องเรียน อาจจะเป็นภาพติดผนัง โต๊ะสำรวจธรรมชาติ สัตว์เลี้ยง เป็นต้น

-การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อความสุนทรีย์

คำว่า สุนทรีย์ หมายถึง สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่ควรมีความสวยงาม การตกแต่งที่เจริญหูเจริญตา มีสีสันไม่ร้อนแรง เพื่อให้เด็กซึมซับความงามของสิ่งต่างๆ รอบตัว ความสวยงามดังกล่าวเชื่อมต่อกับความมีระเบียบ เด็กได้รับการกระตุ้นที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมทางสุนทรีย์มีคุณภาพและมีระเบียบด้วย ของทุกอย่างในห้องเรียนจะมีที่อยู่และกำหนดไว้อยู่แล้ว ของเหล่านี้จะวางในสภาพที่เด็กหยิบจับได้เอง ดังนั้น ความมีระเบียบและความงามหมดจดจะปรากฏให้เห็น วัสดุต่างๆ ที่ใช้ในห้องเรียนควรทำความสะอาดได้ง่าย หรือล้างได้เพื่อจะได้ฝึกให้เด็กมีนิสัยรักความสะอาด ซึ่งเป็นนิสัยที่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาหลักของชีวิต (Sensitive periods) และสิ่งเหล่านี้จะติดตัวไปจนโต ทั้งนี้ สภาพแวดล้อมทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วจะช่วยสร้างให้เกิดบรรยากาศของความสงบและสันติ

-การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการใช้ปัญญา

จุดแรกที่ต้องคำนึงถึงเกี่ยวกับอุปกรณ์เพื่อการสอนที่จัดไว้ในสิ่งแวดล้อม จะต้องช่วยพัฒนาการใช้ปัญญาของเด็กผ่านกิจกรรมการสำรวจ เพราะเป็นวิถีทางที่เด็กเรียนรู้ตามขั้นตอนของพัฒนาการ จุดที่สองเกี่ยวกับอุปกรณ์ คือ ในห้องเรียนจะมีอุปกรณ์แต่ละชนิดเพียงชุดเดียว เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องการแบ่งปัน การให้ความเคารพ และเห็นคุณค่าของวัสดุอุปกรณ์ ลักษณะเด่นเฉพาะของห้องเรียนมอนเตสซอรี คือ สถานการณ์ควบคุมความมีอิสระโดยการจัดอุปกรณ์ เด็กมีอิสระในการทดลองกับชุดอุปกรณ์ ได้เรียนรู้ที่จะใช้อุปกรณ์ตามจุดมุ่งหมายของอุปกรณ์แต่ละชิ้น ใช้ด้วยความระมัดระวัง และเคารพในอุปกรณ์ที่ใช้ รู้จักหมุนเวียนกันในการใช้อุปกรณ์ ชิ้นอุปกรณ์ที่เดิมในรูปแบบเดิมที่พร้อมสำหรับคนอื่นจะใช้

-การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมและอารมณ์

เด็กได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมที่จัดเอาไว้เพื่อสนองความต้องการของเขา เด็กได้เรียนรู้ที่จะให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ ต่อเพื่อน และได้รับความเคารพจากผู้อื่นภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีลักษณะพิเศษ คือ การจัดกลุ่มในแนวตั้ง เป็นการจัดกลุ่มคละอายุ เพื่อให้เด็กมีโอกาสดูแลคนอื่น และได้รับการดูแลจากคนอื่น จุดเด่นอีกเรื่องหนึ่งคือ บรรยากาศที่มีระเบียบ ทำให้เด็กเคารพข้อตกลงภายใน (Inner rules) เด็กมีอิสระในการเลือกงาน เลือกที่นั่งทำงาน และเพื่อน เด็กจะซึมซับสภาพที่เงียบ มีระเบียบ สงบ ในบรรยากาศของความร่วมมือ ครูจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ประสานงาน สังเกตเด็กใน

ขณะที่ดูแลกลุ่มเด็ก และดูแลเด็กแต่ละวัยด้วยในเวลาเดียวกัน สาธิตการใช้อุปกรณ์ สังเกตและบันทึกการทำงานของเด็กกับอุปกรณ์และพฤติกรรมอื่นๆ

3) แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมตามหลักสูตรจุฬาลักษณ์

น้อมศรี เคท และคณะ (2549) ได้จัดทำหลักสูตรจุฬาลักษณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กอนุบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยใช้แนวคิดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดศูนย์การเรียนรู้ และการทำโครงการ หลักสูตรนี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กปฐมวัย ดังนี้

-การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

1) การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

จัดอาคารสถานที่และบริเวณโรงเรียนให้สะอาด ปลอดภัย สวยงาม สร้างบรรยากาศให้ปลอดภัย สบายใจ ใกล้ชิดธรรมชาติ และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในชุมชน มีเครื่องเล่นสนามที่ตั้งในตำแหน่งที่ปลอดภัย อยู่ในสภาพดี เครื่องเล่นควรทำจากวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น จัดบริเวณสำหรับเล่นให้มีความหลากหลายทั้งในร่มและกลางแจ้ง มีพื้นผิวแตกต่างกัน เช่น หญ้า ดิน ปูน ไม้ โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและการดูแลรักษา มีสถานที่ประกอบอาหารเป็นสัดส่วน สะอาด จัดสถานที่และเครื่องใช้ในการรับประทานอาหารให้สะอาด และสวยงาม จัดน้ำดื่มให้พอเพียงให้เด็กดื่มได้โดยสะดวก มีห้องส้วมเพียงพอ โดยให้มีขนาดและตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก ดูแลให้สะอาดถูกสุขลักษณะ มีอุปกรณ์และสถานที่สะอาดและเหมาะสมในการทำความสะดวกร่างกาย เช่น ล้างมือ ล้างหน้า แปรงฟัน รวมทั้งจัดถังขยะให้เพียงพอและเหมาะสมกับการใช้งาน และดูแลรักษาด้วย

2) การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

ห้องเรียนควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก มีแสงสว่างเพียงพอและสม่ำเสมอทั่วห้อง โต๊ะเก้าอี้มีขนาดเหมาะสมกับวัย น้ำหนักเบาให้เด็กเคลื่อนย้ายได้โดยสะดวกเด็กแต่ละคนมีเครื่องใช้ส่วนตัวในการทำความสะดวกร่างกาย และเครื่องใช้ในการนอน โดยจัดเก็บเป็นระเบียบ สวยงาม ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการตกแต่งห้องเรียนให้สวยงาม เลือกสรรวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ที่มีความสร้างสรรค์ ทนทาน หลากหลายมาใช้งาน โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าและความทนทาน มีการจัดระบบการวางวัสดุอุปกรณ์ให้เด็กหยิบใช้ได้โดยสะดวก มีการตรวจสอบความสะดวก ความพร้อมในการใช้งานของวัสดุอุปกรณ์และสื่ออย่างสม่ำเสมอ เลือกสถานที่ในการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม เช่น กิจกรรมที่สงบอยู่ไกลจากกิจกรรมที่ใช้เสียง กิจกรรมที่ต้องการแสงสว่างอยู่ใกล้กับหน้าต่าง เป็นต้น จัดการจราจรทั้งในและนอกห้องเรียนให้สะดวกต่อการเคลื่อนไหวของเด็กขณะทำกิจกรรม สิ่งสำคัญคือสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้อบอุ่น เป็นมิตร และเต็มไปด้วยความรักความเมตตา

-การจัดสภาพแวดล้อมทางบุคคล

1) บุคลิกภาพของครู

บุคลิกภาพของครูช่วยเสริมบรรยากาศในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในห้องได้เป็นอย่างดี ครูควรยิ้มแย้มแจ่มใส มีกิจกรรมรยาทแบบไทย แต่งกายเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ใช้ภาษาถูกต้องชัดเจน ตั้งใจตอบคำถามของเด็ก พูดกับเด็กด้วยเสียงนุ่มนวลเป็นมิตร และพูดชี้แจงเหตุผลแก่เด็กด้วยน้ำเสียงปกติ

2) การจัดการชั้นเรียนของครู

ครูควรใส่ใจดูแลให้เด็กอยู่ร่วมกันในห้องเรียนอย่างมีความสุข พร้อมทั้งเรียนรู้สิทธิและหน้าที่ของตนด้วย จึงต้องมีการจัดทำข้อตกลงร่วมกัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีแนวทางปฏิบัติเมื่อเด็กไม่ทำตามข้อตกลง และแก้ไขปัญหาเมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น

3) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับเด็กช่วยเสริมสร้างให้เด็กรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัย สร้างความมั่นใจในตนเอง และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ครูควรสร้างความสัมพันธ์กับเด็กด้วยท่าทาง เช่น ยิ้ม สัมผัส ทักทายและพูดคุยกับเด็กทั้งเมื่อเด็กมาถึง ขณะรับประทานอาหาร เตรียมตัวทำกิจกรรม หรือเด็กกลับบ้าน ดูแลเด็กที่มีปัญหาสุขภาพ ไม่สบาย หรือต้องการกำลังใจ รับฟังเมื่อเด็กพูดด้วย ให้โอกาสเด็กที่ต้องการพูดคุยกับครู ตอบเมื่อเด็กถาม และยอมรับการช่วยเหลือของเด็ก

4) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและโรงเรียน

ครูมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน ครูจึงควรสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองด้วยการจัดทำป้ายนิเทศซึ่งมีสาระเกี่ยวกับเด็ก ผู้ปกครอง ชุมชน และโรงเรียน จัดทำจดหมายข่าวถึงผู้ปกครอง กระตุ้นให้ผู้ปกครองแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทางโรงเรียน สนับสนุนให้ผู้ปกครองเยี่ยมชั้นเรียนของบุตรหลาน จัดประชุมสัมมนาระหว่างผู้ปกครองและครู รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้ทำงานอาสาสมัครร่วมกับทางโรงเรียน

แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมทั้ง 3 แนวทางดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ดังที่อรพรรณ บุตรกัตถัญญ (2542) ได้เรียบเรียงสาระสำคัญที่ทางสมาคมการศึกษา

ปฐมวัยแห่งชาติของสหรัฐอเมริกาได้เสนอไว้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดังนี้

การส่งเสริมบรรยากาศที่ดีที่สุดสำหรับการเรียนรู้

- 1) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ และเด็กกับเด็ก และการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- 2) พัฒนาความมั่นใจและความรู้สึกที่ดีต่อการเรียนรู้ของเด็กด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมายต่อเด็ก ให้เด็กทำงานที่สามารถประสบความสำเร็จ และเพิ่มความท้าทายในความสามารถและพัฒนาการขั้นถัดไป

การส่งเสริมกลุ่มและการตอบสนองความต้องการรายบุคคล

- 1) ให้ความสำคัญต่อการรู้จักเด็กเป็นรายบุคคลและคิดกิจกรรมจากพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับเด็กเป็นรายบุคคลที่แตกต่างกันด้วยความสามารถและความสนใจ
- 2) สร้างความรู้สึกของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มและการมีส่วนร่วมกับประสบการณ์ที่มีความหมายต่อเด็กเป็นรายบุคคล
- 3) นำวัฒนธรรมและภาษาที่บ้านของเด็กแต่ละคนเข้าไปสู่วัฒนธรรมที่ร่วมกันของโรงเรียน
- 4) จัดโอกาสในการทำงานและเล่นร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่จัดโดยครูหรือเด็กสร้างเอง และใช้เวลาของกิจกรรมกลุ่มใหญ่ในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- 5) เด็กพิเศษมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางสังคมและทางสติปัญญาในชั้นเรียน พร้อมกับการอำนวยความสะดวกทางกายภาพที่เหมาะสม และมีการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและการได้รับการยอมรับ

สิ่งแวดล้อมและตารางเวลา

- 1) วางแผนการจัดประสบการณ์ และจัดสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการริเริ่มในการเรียนรู้และสำรวจสิ่งต่างๆ ด้วยความสะดวกและเหมาะสมทั้งต่อเด็กและต่อผู้ใหญ่ในการทำกิจกรรมต่างๆ และเหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสถานการณ์
- 2) ดูแลความปลอดภัยของเด็ก และแนะนำเด็กในการทำสิ่งต่างๆ โดยการให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่มีความเสี่ยงเหมาะสมภายใต้ขอบเขตที่เด็กสามารถทำได้
- 3) จัดตารางประจำวันให้มีช่วงเวลาของการทำกิจกรรมและช่วงเวลาของการพักผ่อนที่สมดุล โดยมีความต่อเนื่องของช่วงเวลาต่างๆ ในการเปลี่ยนกิจกรรมที่เป็นไปอย่างราบรื่นและมีการยืดหยุ่นเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ

หลักการออกแบบกระบวนการและสื่อการเรียนรู้แบบ Brain-Based Learning

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549) ได้เสนอแนะหลักการออกแบบกระบวนการและสื่อการเรียนรู้แบบ Brain-Based Learning เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นความสนใจ กระตุ้นการเรียนรู้ สีสัน รูปทรง สถาปัตยกรรม สิ่งที่อยู่รอบตัว (ไม่ใช่ครูออกแบบให้) เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกมีส่วนร่วมและมีความเป็นเจ้าของ
2. สถานที่สำหรับการเรียนรู้เป็นกลุ่มร่วมกัน ที่ว่างๆ สำหรับรวมกลุ่มเล็ก ชุมไม้ โตะที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เป็นกลุ่ม หรือปรับที่ว่างสำหรับกลุ่มให้เป็นห้องนั่งเล่นที่กระตุ้นการมีปฏิสัมพันธ์
3. เชื่อมโยงสถานที่เรียนในห้องกับนอกห้อง บริเวณภายในห้อง-การเคลื่อนไหว กระตุ้นให้สมองส่วนควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อส่วนหน้า ให้สมองได้รับอากาศบริสุทธิ์
4. บริเวณเสียงทางเชื่อมระหว่างตึกและสถานที่สาธารณะ ทำให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตของห้องเรียนโรงเรียน ทำให้เปิดสมองและการเรียนรู้ให้กว้างขวางเรียนที่ไหนก็ได้
5. ความปลอดภัย ลดความเสี่ยงต่างๆ โดยเฉพาะในชุมชนเมือง
6. จัดหาสถานที่หลากหลายที่มีรูปทรง สี แสง ร่อง รู ซอก
7. เปลี่ยนแปลงการจัดแสดงบ่อยๆ เพื่อให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเปลี่ยนแปลงจะกระตุ้นการทำงานของสมองโดยจัดให้มีสถานที่ที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นเวที ที่จัดนิทรรศการ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบต่างๆ ได้ง่าย
8. จัดให้มีวัสดุต่างๆ ที่กระตุ้นการเรียนรู้ พัฒนาการต่างๆ ของร่างกายมากมายหลากหลาย พร้อมสำหรับนำมาจัดทำสื่อประกอบการเรียนรู้เมื่อเกิดความคิดใหม่ๆ โดยให้มีลักษณะบูรณาการ ไม่แยกส่วนจุดมุ่งหมายหลักคือให้เป็นแหล่งที่ทำหน้าที่หลากหลาย ระดมความคิดสร้างสรรค์ กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ซึ่งกันและกันอย่างอุดม
9. ยืดหยุ่น ยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและกระตุ้นการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะสมกับสมองที่แตกต่างกันของแต่ละคน และภาวะที่เปลี่ยนแปลงไป
10. สถานที่สงบและสถานที่สำหรับทำกิจกรรม ทุกคนต้องการสถานที่สำหรับสงบ อยู่กับตนเอง เพื่อพัฒนาจิตของ

ตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องการสถานที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นซึ่งจะกระตุ้นพัฒนาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

11. สถานที่ส่วนตัว อยู่บนฐานของแนวคิดที่ว่า สมองแต่ละคนมีความต้องการเฉพาะจึงต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียน แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของตน จัดสถานที่ส่วนตัวของตน และสามารถแสดงความคิดสร้างสรรค์ของตนได้อย่างอิสระ

12. ชุมชน คือ สถานที่สำหรับเรียนรู้ ต้องหาวิธีที่จะใช้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ให้มากที่สุด ทำให้โรงเรียน เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่รุ่มรวยสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้เทคโนโลยีการเรียนทางไกล ชุมชน ภาครัฐกิจ บ้าน ต้องนำเข้ามา มีส่วนและเป็นทางเลือกในการเรียนรู้

การที่สมองมีความสามารถเรียนรู้อย่างไม่สิ้นสุดนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาที่ เข้าใจการทำงานของสมองจะสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ในการบริหาร จัดให้ครูที่มีความรู้ ความเข้าใจพัฒนาการเด็ก เป็นผู้จัดการ เรียนรู้ให้แก่เด็ก และสนับสนุนให้มีการจัดหลักสูตรที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาสมอง ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบ บูรณาการที่让孩子ได้เรียนแบบองค์รวมในขณะเดียวกันก็ได้เรียนส่วนย่อยไปด้วย จัดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้ง ที่เป็นผู้คน สัตว์ หรือสิ่งของเพื่อให้สมองได้รับข้อมูลใหม่ๆ และเกิดการเชื่อมต่อเส้นประสาทในสมอง ทั้งนี้การเรียนรู้จะต้องมี ความท้าทาย มีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการตามธรรมชาติของเด็กโดยที่ประสบการณ์ต่างๆที่จัดให้กับ เด็กนั้นจะต้องมีความหมายต่อเด็กเป็นรายบุคคล ที่สำคัญ คือ ต้องคำนึงถึง Windows of Opportunity เพื่อให้สามารถส่งเสริม พัฒนาการของเด็กอย่างเต็มตามศักยภาพ

ครูที่เข้าใจการทำงานของสมองจะสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ ทั้งในด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ จัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายทั้งในด้านของสื่อ กิจกรรม ความยากง่าย ฯลฯ เพื่อท้าทายให้เด็กเกิดความสนใจที่จะทดลอง ให้เด็กได้เลือก ได้ลองผิดลองถูก และอยู่ในบรรยากาศที่อบอุ่น ปลอดภัย ไม่สร้างบรรยากาศที่เครียด และทำให้เด็กกลัวเพราะจะไปบั่นทอนศักยภาพการทำงานของสมองของเด็ก

การจัดสภาพแวดล้อมให้กับเด็กปฐมวัยมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา หากจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมจะเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ซึ่งการจัดสภาพแวดล้อมให้กับเด็กปฐมวัยจำเป็นต้องจัดให้เหมาะสม สอดคล้องกับวัยและธรรมชาติของเด็กปฐมวัย

การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนให้กับเด็กปฐมวัย ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

1. การจัดวางวัสดุควรจัดวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ เครื่องเล่น ครุภัณฑ์ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัยและพัฒนาการ เพื่อให้เด็กสามารถใช้หรือทำกิจกรรมได้สะดวกด้วยตนเอง โดย วัสดุ อุปกรณ์ สื่อ เครื่องเล่น และครุภัณฑ์ ที่จัดให้สำหรับเด็กปฐมวัยมีหลากหลาย เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ม้านั่ง กระดานขายของ บอร์ดติดผลงาน ตู้เก็บของ ที่แขวนถ้วย ที่แขวนผ้าเช็ดหน้า ที่เก็บเครื่องนอน ห้องน้ำ ห้องส้วม ที่ล้างมือ ประตู หน้าต่าง สื่อ เครื่องเล่น
2. วัสดุ อุปกรณ์ สื่อ เครื่องเล่น ครุภัณฑ์ ควรให้มีขนาดเหมาะสมกับเด็กปฐมวัย
3. การจัดพื้นที่ในห้องเรียนควรจัดให้เหมาะสม เลือกที่ตั้งครุภัณฑ์ อุปกรณ์ต่างๆ และมุมประสบการณ์ โดยคำนึงถึง
 - ทิศทางลมเหมาะสม และแสงสว่างเพียงพอต่อการทำกิจกรรม
 - มีแสงแดดส่องเหมาะสม ไม่รบกวนสายตาเด็กขณะปฏิบัติกิจกรรม
 - สร้างบรรยากาศให้ร่มรื่น
 - ทุกจุดของห้องควรให้มองเห็นได้โดยรอบ
 - จัดวาง/ตั้ง ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ ที่สะดวกต่อการปฏิบัติกิจกรรม
4. สภาพแวดล้อมในห้องควรมีความปลอดภัย โดย
 - พื้นห้องควรโล่ง กว้าง มีบริเวณนุ่ม มีบริเวณที่ตั้งอุปกรณ์ สื่อ เครื่องเล่น
 - ตรวจสอบความเรียบร้อยของวัสดุ อุปกรณ์ สื่อและเครื่องเล่นหากชำรุดต้องรีบซ่อมแซมโดยเร็ว
 - กำหนดขอบเขตของมุมประสบการณ์ให้เด็กรู้
 - หน้าต่าง ครุภัณฑ์ต่างๆ ไม่ควรทำด้วยกระจก
 - ดูแลบริเวณทั่วไปให้ปลอดภัยจากสัตว์ แมลง พืช และสารเคมีที่มีพิษ
 - ครุภัณฑ์ โต๊ะ เก้าอี้ ไม่ควรเป็นมุมแหลมที่เป็นอันตราย

การจัดแสดงผลงานและการเก็บของ ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

- จัดให้มีที่แสดงผลงานเสนอภาพเขียน หรืองานหัตถกรรมเด็กๆ
- จัดที่แสดงให้น่าสนใจและสดชื่น
- ให้เด็กเห็นของแปลกๆ ใหม่ๆ ที่เด็กไม่เคยเห็น
- ส่งเสริมให้เด็กๆ รู้จักเลือกสรรว่าจะทำอะไร จัดแสดงอะไร ฯลฯ
- กระตุ้นให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น
- สอนให้รู้จักจัดของเป็นกลุ่ม และเลือกของออกมาใช้ตามความต้องการ
- สร้างนิสัยในการเก็บของให้เป็นที่เป็นทาง

การจัดมุมเสริมทักษะและการพัฒนาเด็ก (มุมประสบการณ์)

มุมเสริมทักษะและการพัฒนาเด็กหรือมุมประสบการณ์ เป็นสถานที่จัดไว้ในห้องเรียนเพื่อให้เด็กได้เล่นสื่อและเครื่องเล่นประเภทต่างๆ โดยมุมเสริมทักษะและการพัฒนาเด็ก (มุมประสบการณ์) จะมีสื่อและเครื่องเล่นจัดไว้ให้เด็กได้เล่น ซึ่งแต่ละมุมประสบการณ์จะมีลักษณะแตกต่างกัน ภายในห้องเรียนควรจัดมุมประสบการณ์ให้เด็กเล่นอย่างน้อย 5 มุมประสบการณ์ ทั้งนี้ควรจัดมุมสงบกับมุมที่ส่งเสียงดัง ไว้ห่างกัน มุมที่เด็กต้องใช้สมาธิในการเล่นหรือทำกิจกรรมควรอยู่ใกล้กัน มุมที่เล่นแล้วทำให้เกิดเสียงดังก็ควรอยู่ใกล้กัน เช่น มุมหนังสือกับมุมเกมการศึกษาอยู่ใกล้กันได้ มุมศิลปะกับมุมบล็อกอยู่ใกล้กัน **มุมที่จัดให้เด็กได้เล่นมีดังต่อไปนี้**

1. มุมบ้าน มุมร้านค้า มุมวัด มุมหมอ มุมเกษตรกร ฯลฯ

จัดเพื่อให้เด็กได้เล่นในสิ่งที่ตนชอบ เรียนรู้บทบาทหน้าที่ของบุคคลต่างๆ ในครอบครัว สังคม สิ่งที่ได้ควบคุมกันมา คือ การใช้ภาษา การปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน การพัฒนาทางอารมณ์ สังคม และสติปัญญา

สื่ออุปกรณ์ที่จัดในมุมนี้ ได้แก่ เครื่องครัว เครื่องใช้ในบ้าน เช่น เสื้อ หมอน กระเป๋า ตุ๊กตา เสื้อผ้าตุ๊กตา เครื่องแบบของคนอาชีพต่างๆ เช่น หมอ ตำรวจ ทหาร เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น กระบุง ตะกร้า ไม้คาน เครื่องมือจับปลา รองเท้า และ

เสื้อผ้าที่ไม่ใช้แล้ว สำหรับเด็กแสดงบทบาทสมมติ อุปกรณ์เหล่านี้ควรทำชั้นวางหรือจัดวางไว้ในลังไม้ ลังกระดาษ แยกเป็นหมวดหมู่ ไม่ควรใช้ของที่ทำได้ด้วยแก้ว กระเบื้องหรือพลาสติกที่ใช้เป็นอันตรายกับเด็ก

2. มุมหนังสือ

แม้จะไม่มีการสอนอ่านเขียนสำหรับเด็กระดับปฐมวัยแต่การหาภาพสวยๆ นิทานภาพมาจัดวางไว้ย่อมเป็นสิ่งจูงใจให้แก่เด็กได้มาจับต้องเปิดดู เป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านไปโดยไม่รู้ตัว สิ่งประกอบสำหรับมุมนี้คือ เสื้อหมอน รูปทรงต่างๆ จะช่วยจูงใจให้เด็กอยากนั่งนอนอ่านในท่วงท่าสบายๆ ก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ทั้งที่อ่านไม่ได้แต่ก็จะสนุกสนานเพลิดเพลินกับรูปสวยๆ เหล่านั้น

3. มุมธรรมชาติศึกษาหรือมุมวิทยาศาสตร์

เป็นมุมที่เด็กจะศึกษาหาความรู้ด้วยการสังเกตทดลองด้วยตนเอง จึงต้องจัดหาอุปกรณ์ เช่น เครื่องชั่ง ตัวอย่างพืชเปลือกหอย สาลี กระดาษ หินชนิดต่างๆ ฯลฯ นำมาจัดวางไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เด็กค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

4. มุมบล็อก

บล็อก หมายถึง แท่งไม้หรือวัสดุทดแทนอย่างอื่น เช่น ก่อลงชนิดต่างๆ บล็อกแต่ละชุดอาจมีแบบและจำนวนแตกต่างกัน บางชุดมีขนาดเล็ก มีจำนวนเพียง 20 ชิ้นบางชุดก็มีขนาดใหญ่ จำนวนอาจมากถึงกว่า ร้อยชิ้น บล็อกเหล่านี้อาจทำขึ้นเองได้จากเศษไม้นำมาตกแต่งให้เป็นรูปทรง ข้อควรระวังคือต้องขัดให้เรียบร้อย ไม่มีเสี้ยนแฉกเก็บใส่กล่องหรือลังไว้ ถ้าไม่ต้องการเกิดเสียงรบกวนเวลาเล่นก็หาเสื้อปุรงรับมุมนี้ไว้ พอที่เด็กจะนั่งเล่นได้คราวละ 3-4 คน และควรให้ห่างจากมุมหนังสือที่ต้องการความสงบเงียบ

5. มุมเกมการศึกษา

พลาสติกสร้างสรรค์ เครื่องเล่นสัมผัส ในมุมนี้เป็นมุมที่ฝึกเด็กในเรื่องการรับรู้ทางสายตา การคิดหาเหตุผลและการทำงานสัมพันธ์ระหว่างตาและมือประกอบไปด้วยเกมการศึกษา พลาสติกสร้างสรรค์ ก่อลงหยอดบล็อก ลูกปัด สำหรับร้อยอาจมีแบบร้อยไว้ให้เด็กด้วย

6. มุมเครื่องเล่นสัมผัส

มุมนี้เป็นมุมที่ฝึกเด็กในเรื่องการรับรู้ทางสายตา การสังเกต การเปรียบเทียบ การจัดหมวดหมู่ ภาษา การคิดหาเหตุผล ความคิดสร้างสรรค์ และการทำงานสัมพันธ์ระหว่างตาและมือ ประกอบไปด้วยสื่อ เครื่องเล่นต่างๆ เช่น พลาสติกสร้างสรรค์ ก่อลงหยอดบล็อก ลูกปัดสำหรับร้อย ฯลฯ

7. กระบะทราย

กระบะทรายในมุมห้องเรียน จัดไว้เพื่อให้เด็กมีโอกาสตกแต่งกระบะทรายเกี่ยวกับเรื่องที่ใกล้ตัวเด็ก เช่น เรื่องบ้านจัดแบ่งเป็นส่วน ส่วนที่เป็นบ้าน ต้นไม้ รั้ว คน สัตว์เลี้ยง จึงต้องจัดหาอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องไว้ ควรวางกระบะให้อยู่ในระดับที่เด็กจะยืนเล่นได้ และเตรียมอุปกรณ์ไว้ให้ เช่น ถ้วยตวง ขวด ช้อน ตัวสัตว์พลาสติก ต้นไม้จำลอง ฯลฯ เพื่อให้เด็กนำมาจัดตามความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง

6. หลักการจัดการเรียนการสอน แบบ Brain Based Learning

หลักการจัดการเรียนการสอนแบบ Brain Based Learning คือการใช้ความรู้ความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับสมองเป็นเครื่องมือในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างศักยภาพสูงสุดในการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยเชื่อว่าโอกาสทองของการเรียนรู้อยู่ระหว่างแรกเกิดถึง 10 ปี (University of Nebraska at Omaha, 1999)

Regate และ Geoffrey Caine นักวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับสมองเป็นหลัก ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน 12 ข้อ ดังต่อไปนี้ (สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, 2543) และ Caine, G., Caine, R.N., McClintic, C., Klimek, K. (2005)

1. สมองเป็นกระบวนการคู่ขนาน

สมองเป็นอวัยวะที่มีความสำคัญที่สุดในร่างกายของคนเรา เพราะการที่มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้นั้นจะต้องอาศัยสมองและระบบประสาทเป็นพื้นฐานของการรับรู้ รับความรู้สึกจากประสาทสัมผัส ได้แก่ ตาทำให้เห็น หูทำให้ได้ยิน จมูกทำให้ได้กลิ่น ลิ้นทำให้ได้รับรส และผิวหนังทำให้เกิดการสัมผัส

แนวการจัดการกิจกรรมการสอน

ครูจำเป็นต้องใช้กลวิธีและเทคนิคที่หลากหลายเพื่อกระตุ้นสมองของนักเรียน ไม่มีวิธีหรือเทคนิคของใครสมบูรณ์ที่สุด ดังนั้นการสอนที่ดีต้องสอดคล้องกับการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายของการศึกษานั้น ขึ้นอยู่กับการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลนั้นมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และความสามารถพื้นฐานของบุคคลนั้น ๆ หรือ Style การเรียนรู้มีหลายรูปแบบโดยพบว่าห้องเรียนหนึ่ง ๆ มักจะมีผู้ถนัดการเรียนรู้อยู่ 4 รูปแบบ คือ นักทฤษฎี นักวิเคราะห์ นักปฏิบัติ และนักกิจกรรม ดังนั้น ครูจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมและเอื้อต่อผู้เรียนทั้ง 4 แบบอย่างเสมอภาคกัน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนานเกิดความสุขในการเรียนรู้ตามรูปแบบที่ตนถนัด รวมทั้งยังมีโอกาสพัฒนาความสามารถด้านอื่น ๆ ที่ตนเองไม่ถนัดด้วยวิธีการหลากหลายอีกด้วย โดยอาจเริ่มจากรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคลแล้ววางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้เรียนรวมทั้งสร้างโอกาสให้เขาได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2. สมองกับการเรียนรู้

สมองไม่ได้มีหน้าที่เฉพาะรับรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นอวัยวะที่สำคัญต่อการพัฒนาของอวัยวะทั้งหมดของร่างกาย ซึ่งจะรวมถึงการคิด การเรียนรู้ การจำ และพฤติกรรมของมนุษย์ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนควรจะมีความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและการพัฒนาของสมอง เพื่อจะได้วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะที่กระตุ้นให้สมองคิดและทำงานแบบทำหาย ย่อมมากที่สุด ผู้เรียนได้คิดและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในทุกด้าน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิดและเรียนรู้เต็มตามศักยภาพ เป็นรากฐานไปสู่การเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขในการดำรงชีวิตและเมื่อเติบโตขึ้นจะได้เป็นเยาวชนพลเมืองที่ดีของสังคมต่อไป

แนวการจัดการเรียนการสอน

วิธีการเตรียมความพร้อมทางสมอง

1. การดื่มน้ำ ควรดื่มน้ำบริสุทธิ์ วันละ 6-8 แก้ว เพราะถ้าร่างกายได้รับน้ำอย่างเพียงพอจะทำให้เซลล์สมองทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การรับประทานอาหาร ควรรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ ซึ่งถูกต้องตามหลักโภชนาการ เพราะอาหารจะทำให้เซลล์ประสาท/เซลล์สมองเจริญเติบโต ส่งผลให้ความจำดีและเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ
3. การหายใจ ควรฝึกหายใจให้ลึก ๆ ช้า ๆ และมีจังหวะที่แน่นอน เพราะสมองต้องการออกซิเจน และออกซิเจนช่วยให้กระบวนการคิดดี ซึ่งถ้ามีการหายใจที่ถูกต้องจะช่วยให้เกิดสมาธิ สมองปลอดโปร่ง ลดสภาพการหลง ๆ ลืม ๆ และสามารถป้องกันโรคสมองเสื่อมได้
4. การฟังเพลง/ดนตรี ควรหาโอกาสฟังเพลง/ดนตรี จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และกระตุ้นการทำงานของสมองทั้งสองซีกให้สอดคล้องกันทั้งระบบ การฟังเพลงที่มีคุณภาพทำให้สมองผลิต Alpha Waves และ Theta Waves ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วและเกิดความคิดสร้างสรรค์ขั้นสูง
5. การคลายความเครียด ความเครียดเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ดังนั้น ควรหาเวลาพักผ่อน ออกกำลังกาย จัดลำดับความสำคัญของงาน การหัวเราะ/ยิ้ม ทำให้จิตใจเบิกบาน ไม่เครียดและไม่คิดว่าตัวเองเป็นคนไร้ค่า
6. การบริหารสมอง การบริหารสมองเป็นระบบการเคลื่อนไหวร่างกายที่เร้าให้สมองทำงานอย่างดี เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเคลื่อนไหวร่างกายกับการทำงานของสมอง

3. การเรียนรู้มีมาแต่กำเนิด

ในการเรียนรู้ของบุคคลเรานั้นจะเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีชีวิต และเป็นที่ยืนยันโดยทั่วไปว่าการเรียนรู้ที่ดีที่สุดนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองหรือเป็นการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง

การเรียนรู้กับการเรียนการสอน

การที่จะทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นผู้ที่เก่ง ดี และมีความสุขได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการด้วยกัน แต่ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน เพราะหัวใจของการเรียนการสอนคือการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งถ้าหากมีการจัดการเรียนการสอนที่ดี ย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีได้

ลักษณะการเรียนการสอนที่ดี มีดังต่อไปนี้

1. ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. เน้นความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก
3. ต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน
4. ต้องเป็นที่น่าสนใจ ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย
5. ต้องดำเนินไปด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน
6. ต้องทำทนายให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้
7. ต้องตระหนักถึงเวลาที่เหมาะสมที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้
8. ต้องสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยการปฏิบัติจริง
9. ต้องสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้
10. ต้องมีจุดมุ่งหมายของการสอน
11. ต้องสามารถเข้าใจผู้เรียน
12. ต้องคำนึงถึงภูมิหลังของผู้เรียน
13. ต้องไม่ยึดวิธีการใดวิธีการหนึ่งเท่านั้น
14. การเรียนการสอนที่ดีเป็นพลวัต (Dynamic) คือ มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านการจัดกิจกรรม การสร้างบรรยากาศ รูปแบบ เนื้อหาสาระ เทคนิควิธี ฯลฯ
15. ต้องสอนในสิ่งที่ไม่ไกลตัวผู้เรียนมากเกินไป
16. ต้องมีการวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การเรียนรู้ของผู้เรียนจะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ถ้าผู้วางแผนการเรียนรู้ได้คำนึงถึงลักษณะการเรียนรู้ที่ดี วิธีการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ หลักการสอนที่มีประสิทธิภาพและลักษณะการเรียนการสอนที่ดี ดังที่นำเสนอเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการจัดการเรียนรู้ต่อไป

4. รูปแบบการเรียนรู้ของบุคคล

ผู้เรียนในห้องเรียนหนึ่ง ๆ มักจะมีผู้ถนัดการเรียนรู้ตามรูปแบบของตน ครูจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนทุกรูปแบบอย่างเสมอภาคกัน เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนานและเกิดความสุขในการเรียนรู้ตามรูปแบบที่ตนถนัด รวมทั้งยังมีโอกาสพัฒนาความสามารถด้านอื่น ๆ ที่ตนไม่ถนัดอีกด้วย

แนวการจัดการเรียนการสอน

การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้มิใช่เกิดจากการสั่ง การสอน การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ของมนุษย์ มีการรับรู้ คือ การแสวงหาและรับข้อมูล ข้อความรู้จากประสาทสัมผัสต่าง ๆ มีการบูรณาการความรู้ เป็นการนำข้อมูลข่าวสาร ความรู้ใหม่ที่รับมาผสมผสานเชื่อมโยงกับประสบการณ์ หรือโครงสร้างของความรู้เดิม เพื่อขยายหรือสร้างความรู้ใหม่ มีการประยุกต์ใช้ คือการนำความรู้มาใช้ในการดำรงชีวิต หรือการแก้ปัญหาในการทำงาน

ดังนั้น การจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงและถาวรนั้น จะต้องจัดให้ครบองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ การรับรู้ การบูรณาการความรู้ และการประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นการเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติจริงในชีวิต

5. ความสนใจมีความสำคัญต่อการเรียนรู้

ความสามารถพิเศษของมนุษย์ แบ่งออกเป็น 8 ด้านด้วยกัน มนุษย์ย่อมมีความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่ทุกคนมักจะมีความเก่งไม่เหมือนกัน ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้วางแผนในการพัฒนาตนเอง โดยเริ่มจากรู้จักตนเอง รู้จุดเด่นจุดด้อย ค้นหาวิธีการพัฒนาความเก่งให้แก่ตนเองที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างมีความสุขและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

ครูผู้สอนจะต้องมีข้อมูลและรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล คิดและจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความถนัด/ความสามารถหรือความเก่งให้เก่งมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการพัฒนาในด้านอื่น ๆ อีกให้มีความเก่งหลาย ๆ ด้าน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถหรือความเก่งสู่สาธารณชน โดยอาจจัดเวทีให้แสดงอย่างอิสระ

6. สมอองมีหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้

สมอองของคนเราแบ่งออกเป็น 2 ซีก คือซีกซ้ายกับซีกขวา สมอองทั้งสองด้านมีความสัมพันธ์กัน สมอองมีหน้าที่ ควบคุม การรับรู้ การคิด การเรียนรู้และการจำ ควบคุมการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย และควบคุมความรู้สึกและพฤติกรรม จะเห็นได้ว่าสมอองไม่ได้มีหน้าที่เฉพาะรับรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นอวัยวะที่สำคัญต่อการพัฒนาของอวัยวะทั้งหมดในร่างกาย ซึ่งรวมถึงความคิด การเรียนรู้ การจำ และพฤติกรรมของมนุษย์

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนที่ดี ครูต้องมีความเข้าใจทักษะที่เกี่ยวข้องกับความสามารถพิเศษของสมอองแต่ละซีก สมอองซีกซ้ายสั่งการทำงานเกี่ยวกับคำ ภาษา ตรรก ตัวเลข/จำนวน ลำดับ ระบบ การคิดวิเคราะห์ และการแสดงออก สมอองซีกขวาจะสั่งการทำงานเกี่ยวกับจังหวะ ดนตรี ศิลปะ จินตนาการ การสร้างภาพ การรับรู้ การเห็นภาพรวม ความจำ ความคิดสร้างสรรค์

7. การเรียนรู้ในสิ่งที่สนใจสามารถรับรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สมอองจะซึมซับข้อมูลที่บุคคลมีความสนใจในเรื่องนั้นอยู่แล้ว เชื่อมโยงกับข้อมูลความรู้ใหม่ ประสานข้อมูลความรู้เข้าด้วยกัน ซึ่งหมายความว่า การเรียนรู้ของมนุษย์จะมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เมื่อมีการเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมของผู้เรียนกับการจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

ควรจัดเนื้อหาที่มีความหลากหลายครอบคลุมทุกมิติของชีวิตมนุษย์ กระบวนการเรียนรู้มีลักษณะหลากหลายร่วมกันในลักษณะ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แหล่งการเรียนรู้หลากหลาย เช่น เรียนรู้จากสื่อธรรมชาติ จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ จากแหล่งงานอาชีพของชุมชน จากการค้นคว้าทางเทคโนโลยี ฯลฯ

8. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการทั้งในแบบที่มีจุดมุ่งหมายและไม่ได้ตั้งใจ

การเรียนรู้ของคนส่วนใหญ่มักเกิดการเรียนรู้ขึ้นได้จากสิ่งที่ไม่ได้ตั้งใจ สามารถเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ในสถานการณ์จริง เช่น ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เผชิญอยู่โดยไม่ได้คิดในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาก่อน โดยอาศัยประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลในการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

ในกระบวนการเรียนรู้นั้น ขณะที่ผู้เรียนเรียนรู้นั้นอาจเป็นแค่การรับรู้ แต่ยังไม่เข้าใจ ความเข้าใจอาจเกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นถึงความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันถึงสิ่งต่างๆ ที่ตนเองรับรู้จากแหล่งความรู้ที่หลากหลายในระดับที่สามารถอธิบายเชิงเหตุผลได้ ซึ่งบางครั้งการสอนในชั้นเรียนเมื่อจบลงบางบทเรียนไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ เนื่องจากการสอนนั้นไม่สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

9. การเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการสร้างความเข้าใจ

การเรียนรู้ที่ดีเกิดจากกระบวนการที่สร้างความเข้าใจ และให้ความหมายกับสิ่งที่รับรู้มา มีการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เรียนกับชีวิตจริง สอน/แนะนำบนพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์และทักษะที่มีอยู่เดิมของผู้เรียน

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

บางครั้งการจำเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์ แต่การสอนที่เน้นการจำไม่ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้และบางครั้งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความเข้าใจ ถ้าครูไม่ได้ศึกษาวิธีการเรียนรู้อันเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละประเภทที่มีความชื่นชอบ ความถนัด วิธีการเรียนรู้ หลักการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และจัดกิจกรรมการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละประเภท จะส่งผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

10. การเรียนรู้เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

ภาษาแรกของมนุษย์เราถูกเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างหลากหลายด้วยคำศัพท์และไวยากรณ์ ถูกเรียนรู้โดยกระบวนการเรียนรู้ภายในของบุคคลที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอก

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

ครูจำเป็นต้องใช้กิจกรรมที่เป็นสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย การสาธิต การทำโครงงาน ทักษะศึกษา การรับรู้ประสบการณ์ด้วยอารมณ์มองเห็นของจริง การเล่าเรื่อง ละคร และการมีปฏิสัมพันธ์ต่อคนหลาย ๆ ประเภท การเรียนแบบมุ่งประสบการณ์ทางภาษาสามารถเรียนรู้ได้ในกระบวนการโดยผ่านเรื่องหรือการเขียน

ความสำเร็จขึ้นอยู่กับการใช้ประสาทสัมผัสและให้ผู้เรียนพบประสบการณ์ที่ซับซ้อนและมีความเกี่ยวข้องกันในเนื้อหา ครูไม่ควรเป็นเพียงผู้บรรยาย แต่ควรเป็นผู้กำกับที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้

11. การเรียนรู้คือการส่งเสริมให้ผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นการเรียนรู้

เซลล์สมองจะเกิดการเชื่อมต่ออย่างสูงสุด เมื่อถูกกระตุ้นให้เผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการเล่นอย่างสนุกสนาน และมีความสุข ปราศจากความเครียด เพราะความเครียดเป็นสิ่งที่บั่นทอนการเรียนรู้ของผู้เรียนได้

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

ควรสร้างสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมให้ปลอดภัยเพื่อการเรียนรู้โดยผ่านการเล่นแบบท้าทาย การเสียง ความสนุกสนานเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การถูกทำโทษอันเนื่องมาจากความผิดพลาดจะทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ครูจึงไม่ควรลงโทษผู้เรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นการเรียนรู้

12. สมรรถนะของบุคคลมีความเท่าเทียมกัน

มนุษย์ทุกคนมีระบบสมองที่เหมือนกัน ถึงแม้ว่าทุกคนจะมีศักยภาพแตกต่างกันในด้านความรู้ความถนัดที่มีอยู่เดิม ตามสภาพแวดล้อมของแต่ละคน แต่เราสามารถเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพได้อย่างเท่าเทียมกัน

แนวทางการจัดการเรียนการสอน

ผู้เรียนมีความแตกต่างกันเกี่ยวกับความสามารถทางสติปัญญา ความสามารถความเก่งของมนุษย์คือทฤษฎีพหุปัญญา ความเป็นคนเก่งคืออะไร มีคำตอบมากมายหลายรูปแบบ แต่สรุปรวมได้ว่า คนเก่งคือผู้มีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งเฉพาะด้าน หรือหลาย ๆ ด้าน ที่แสดงออกถึงความสามารถได้อย่างเป็นที่ประจักษ์

ในการพัฒนาความเก่งนั้น ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้วางแผนในการพัฒนาตนเอง โดยเริ่มจากการรู้จักตนเอง รู้จุดเด่นจุดด้อย ค้นหาวิธีพัฒนาความเก่งให้แก่ตนเองที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างมีความสุขและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย ภายใต้การดูแล กระตุ้น ให้คำแนะนำ อำนาจความสะอาดของครู พ่อแม่ ผู้ปกครองและผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความเก่งพัฒนาได้ถ้ารู้วิธีและทำถูกวิธี

เอกสารอ้างอิง

University of Nebraska at Omaha. (1999). Principles of Brain-Based Learning, Retrieved from:

<http://www.uncooe.unomaha.edu/brainbased.htm>.

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ. การเรียนรู้สู่ครูมืออาชีพ. กรุงเทพมหานคร: ดวงกลมสมัยจำกัด, 2543.

เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. พบกันทุกวันอังคาร. <http://www.moe.go.th/Tuesday/index.shtml>.

เพื่อจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในเอื้อต่อการมีสุขภาพดีของเด็กในศูนย์เด็กเล็กและป้องกันอันตรายจากสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเกิดอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้น จึงควรมีการจัดการสภาพแวดล้อมทั้งในส่วนของภายนอกและภายในดังนี้

1. สภาพแวดล้อมภายนอกอาคาร

1.1 ดูแลสภาพแวดล้อมรอบอาคารและสนามเด็กเล่นให้สะอาด ร่มรื่นด้วยต้นไม้ สวนหย่อมมีเครื่องเล่นสนามที่อยู่ในสภาพใช้งานได้ดีและจัดวางอย่างถูกต้อง เหมาะสม

1.2 เศษวัสดุ เศษไม้ บริเวณสนามเด็กเล่นควรเก็บให้เรียบร้อยและดูแลไม่ให้เกิดเป็นหลุม บ่อ หรือแอ่งน้ำแฉะแฉะ

1.3 ท่อ/รางระบายน้ำ ต้องมีฝาปิดมิดชิด เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ

1.4 จัดให้มีที่รองรับขยะที่ถูกสุขลักษณะ และเพียงพอ

2. สภาพภายในอาคารโดยทั่วไป

2.1 จัดให้มีสถานที่เพียงพอสำหรับเด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างน้อย 2 ตารางเมตรต่อเด็ก 1 คน

2.2 กรณีที่มีการชำรุดของตัวอาคาร อุปกรณ์ โต๊ะ เก้าอี้ต่าง ๆ ต้องรีบซ่อมแซมเพราะเด็ก ๆ อาจเล่นซุกซนทำให้ชำรุดเสียหายมากขึ้นและเกิดอันตรายได้

2.3 ไม่ให้มีสิ่งกีดขวางประตู และทางเข้าออกอาคารเพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้ายเด็กกรณีที่เกิดไฟไหม้หรือเหตุร้ายแรงใด ๆ

2.4 เมื่อเด็ก ๆ เข้าอยู่ในตัวอาคารหรือห้องต่าง ๆ เรียบร้อยถ้าผู้ดูแลไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ควรปิดประตูห้องให้เรียบร้อย ป้องกันเด็กออกจากอาคารโดยไม่มีผู้ดูแล

2.5 ไม่วางโต๊ะหรือเก้าอี้ไว้ใกล้หน้าต่าง ป้องกันเด็กปีนขึ้นขอบหน้าต่าง

2.6 จัดโต๊ะ ตู้ ชั้นวางของให้เป็นระเบียบ เพื่อให้มีพื้นที่โล่ง โปร่งสำหรับเด็ก ๆ ได้วิ่งเล่นและทำกิจกรรมร่วมกัน

2.7 บริเวณประตูหน้าต่างไม่มีสิ่งกีดขวาง ปิดกั้นช่องทางลม และแสงสว่าง

2.8 จัดให้มีการระบายอากาศที่ดีภายในอาคาร โดยให้มีช่องระบายอากาศไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง

2.9 ไม่อนุญาตให้มีการสูบบุหรี่หรือจุดเตาที่มีควันบริเวณอาคารสถานรับเลี้ยงเด็ก

2.10 สีที่ใช้ทาภายในอาคารควรเลือกสีอ่อน และไม่มีสารพิษอันตรายผสมอยู่

2.11 จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอ โดยให้สามารถอ่านหนังสือได้สบายตา โดยเฉพาะแสงจากธรรมชาติ ถ้าจำเป็นต้องใช้หลอดไฟฟ้า ควรมีตะแกรงกันป้องกันหลอดไฟหล่น

2.12 ติดตั้งปลั๊กไฟให้อยู่สูงจากพื้นอย่างน้อย 1.5 เมตร ถ้าแก้ไขไม่ได้ ควรหาตัวครอบมาปิดไว้ ไม่ควรใช้สะพานไฟต่อสายไฟและวางเกะกะพื้นห้อง ป้องกันเด็กเล่น หรือวิ่งสะดุด

3. ของเด็กเล่น จัดหาของเล่นที่ปลอดภัยให้กับเด็ก ดังนี้

3.1 หลีกเลียงของเล่นที่มีส่วนประกอบเปราะบาง แตกหักง่าย แหลคม เล็กของเล่นที่มีผิวเรียบ ไม่ระคายผิว และเคลือบด้วยสีที่ไม่อันตรายต่อเด็ก

3.2 ของเล่นควรทำความสะอาดง่าย ไม่มีร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ทำให้ทำความสะอาดยากและเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคหมั่นทำความสะอาดของเล่นสม่ำเสมอ

3.3 ไม่ใช่ของเล่นที่ต้องใช้ไฟฟ้า หรือแบตเตอรี่

3.4 ไม่มีชิ้นส่วนที่หลุดง่าย และเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย และไม่ควรรเล่นของเล่นที่ทำให้เกิดเสียงดัง หรือใช้ขว้างปา

4. ห้องครัว และบริเวณสำหรับรับประทานอาหาร

4.1 แยกห้องครัวเป็นสัดส่วน/มีประตูปิดป้องกันเด็กเข้าไปเล่น ภาชนะ อุปกรณ์ต่างๆ ควรหันด้ามเข้าด้านใน มีดและของมีคมควรเก็บให้มิดชิด ถ้วย ชามต่าง ๆ ไม่ควรวางหมิ่นขอบโต๊ะ วาล์วแก๊ส และปุ่ม ปิดเปิด ควรใส่ที่ครอบไว้ ป้องกันเด็กหมุนเล่น ถัง หรือภาชนะเก็บน้ำใช้ปิดฝาให้มิดชิด

4.2 เน้นความสะอาดของการประกอบอาหารทุกขั้นตอน ตั้งแต่อาหารสด การปรุงและการรับประทาน

4.3 จัดให้มีถังขยะในครัวอย่างน้อย 2 ถัง โดยแยกเป็นขยะเศษอาหารและขยะทั่วไป ใส่ถุงพลาสติกไว้ในถังเพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมไปทิ้ง ถังขยะต้องมีฝาปิด ป้องกันแมลงวัน มด แมลงสาบและหนู

4.4 กำจัดขยะออกจากห้องครัวและภายในบริเวณอาคารสถานรับเลี้ยงเด็กทุกวัน ไม่ควรมีขยะตกค้าง เพื่อป้องกันไม่ให้แหล่ง เหาพันธุ์สัตว์และแมลงนำโรค

4.5 ไม่ใช่ใช้กำจัดแมลงหรือสารเคมีในการควบคุมแมลงต่าง ๆ ในขณะที่มีเด็กอยู่ในอาคาร

4.6 บริเวณห้อง โต๊ะ เก้าอี้ที่ใช้สำหรับรับประทานอาหาร ต้องทำความสะอาดสม่ำเสมอ

- 4.7 โตะ แก้วที่ใช้สำหรับให้เด็กนั่งรับประทานอาหาร ควรมี ขนาดเหมาะสมกับเด็ก ป้องกันการตกหล่น
- 4.8 อุปกรณ์สำหรับใส่อาหารทำด้วยวัสดุทนทานและไม่เคลือบด้วยสีที่อันตราย
- 4.9 มีน้ำสะอาดที่ผ่านการปรับปรุงคุณภาพ เช่น น้ำต้ม น้ำกรอง ปริมาณเพียงพอแก่เด็กในแต่ละวัน

5. ห้องน้ำ/ห้องส้วม

5.1 จัดกระโถนสำหรับเด็กเล็กที่อายุน้อยกว่า 1 ปี โดยกระโถนควรมีรากฐานที่มั่นคง นั่งสบายไม่เจ็บก้น ให้เด็กนั่งวางเท้ากับพื้นได้สบาย ๆ ป้องกันการตกหล่น

5.2 ในเด็กที่โตควรมีห้องส้วมที่มีสุขลักษณะเหมาะสมกับเด็กและอยู่ในสภาพสะอาดเสมอ

5.3 ไม่ควรให้เด็กเล็กใช้ส้วมเพียงลำพัง เพราะอาจลื่นเป็นอันตรายได้

5.4 ห้องน้ำ ห้องส้วม ควรให้พื้นแห้ง และสะอาดอยู่เสมอ ไม่มีคราบสบู่ หรือแป้งฝุ่น ป้องกันการลื่นหกล้ม

5.5 จัดให้มีการระบายอากาศดี ไม่มีกลิ่นเหม็น อับชื้น ป้องกันการเจริญเติบโตของเชื้อโรคต่าง ๆ

5.6 จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอ มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ในห้องน้ำได้ชัดเจนป้องกันอุบัติเหตุ

5.7 ขวดน้ำยาล้างห้องน้ำ หรือสารเคมีอันตรายเก็บให้พ้นสายตาและมือเด็ก

5.8 จัดให้มีอ่างน้ำและสบู่ (แนะนำให้ใช้สบู่เหลว เพื่อลดการสะสมของเชื้อโรค)มีผ้าสะอาดสำหรับเช็ดมือ

5.9 มีที่รองรับขยะที่มีฝาปิดมิดชิดให้เท้าเหยียบเปิด-ปิดป้องกันกลิ่นและแมลงรบกวน

6. ห้องปฐมพยาบาล

6.1 ควรแยกห้องปฐมพยาบาลออกเป็นสัดส่วน

6.2 มีตู้ยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็น จัดเก็บเป็นระเบียบ มีฉลากบอกวิธีใช้ยา และวันหมดอายุชัดเจน

6.3 ติดตั้งตู้ยาให้สูงพ้นมือเด็ก ควรใส่กุญแจไว้เมื่อไม่ใช่

6.4 ทำความสะอาดตู้ยาสม่ำเสมอ

7. ห้องนอน

7.1 จัดให้มีการระบายอากาศ โปร่ง ไม่มีเสียงรบกวนมากเกินไป และแสงสว่างไม่จ้าเกินไป

7.2 อุปกรณ์ เครื่องนอน สะอาด มีการนำไปปิดฝุ่น ตากแดดอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง

7.3 แยกเครื่องนอน หมอน ผ้าห่ม สำหรับเด็กแต่ละคน โดยเขียนหรือปักชื่อไว้ ป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรค

7.4 ดูแลไม่ให้มีสัตว์หรือแมลงรบกวน สถานรับเลี้ยงเด็ก หรือศูนย์เด็กเล็ก เป็นสถานที่ซึ่งรับช่วงต่อบ้านที่จะดูแลเด็กปฐมวัยให้เจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่สมวัยอย่างต่อเนื่อง การจัดอนามัยสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ปลอดภัย น่าอยู่อาศัย และส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง เช่น ให้ล้างมือก่อนรับประทานอาหารเช้า ทั้งขณะในห้องรับและรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่สะอาด นับว่ามีความสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กไทยเติบโตเต็มศักยภาพ

8. การมีส่วนร่วมกับชุมชนของสถานศึกษา

ความหมายของการมีส่วนร่วมกับชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนเป็นวิถีทางที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการให้ชุมชนหรือประชาชนนามมีส่วนร่วมในการพัฒนาจึงเป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ดังนี้

Gray (1992 : 75) กล่าวถึงว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ ของการมีผลประโยชน์ ความต้องการร่วมกัน นอกจากนี้ ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543 : 138 - 139) กล่าวถึงความหมายการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่าเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์จากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน ขณะที่รินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547 : 3) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมได้เป็น 4 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้าไปได้รับอำนาจที่จะคิดจะทำมากขึ้น 2) การมีส่วนร่วมต้องร่วมกันอย่างมีอิสรภาพเสมอภาค เท่าเทียมกันและควรมีส่วนร่วมด้วยอย่างแท้จริง/เข้มแข็ง (active) มิใช่ร่วมอย่างผิวเผินเฉื่อยชา (passive) 3) การมีส่วนร่วมต้องร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ 4) การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องที่ผู้ด้อยโอกาส ขอแบ่งอำนาจจากผู้มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตตนให้ดีขึ้น

ดังนั้นการมีส่วนร่วมกับชุมชน หมายถึงความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา และระหว่างสถานศึกษากับชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล ของการดำเนินงานของสถานศึกษา

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา มีความสำคัญต่อนักเรียน สถานศึกษา และชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ผลลัพธ์ต่อนักเรียน (Outcome for Student) ได้แก่
 - 1.1 ความสำเร็จทางวิชาการ ถ้าหากครอบครัวและชุมชนสร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาจะมีผลต่อผลสำเร็จทางวิชาการของนักเรียน (Keith & Keith. 1993 : 474 – 496; Sui-Chu & Willms. 1996 : 126 - 141)
 - 1.2 ความสำเร็จด้านอื่นในสถานศึกษา เช่น ด้านการดูแลรักษา และด้านการศึกษาต่อ (Trusty, 1999 : 224 - 233 ; Miedel & Reynolds. 1999 : 379 - 402)
 - 1.3 หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ทางสังคมของนักเรียนอาจได้รับผลกระทบมาจากความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชน เช่น พฤติกรรมนักเรียน แรงจูงใจ ความสามารถทางสังคม แรงจูงใจภายใน ความสัมพันธ์ที่ระหว่างนักเรียน ครู และเพื่อน การควบคุมตนเอง เป็นต้น (Sanders, 1998: 385 - 409)
 - 1.4 ลดอุปสรรคต่อการเรียน เช่น สุขภาพอนามัย ปัญหาสุขภาพสามารถบรรเทาลงโดยการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา (Newman. 1995: 165; Wynn, et al. 2000 : 90)
 - 1.5 การสร้างเครือข่ายสนับสนุนการเรียนรู้ เครือข่ายทางสังคมทั้งภายในชุมชนเดียวกันและต่างชุมชน สามารถสร้างเครือข่ายให้ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนสนับสนุนในการเรียนรู้ของเด็กและวัยรุ่น (SED. 2000)
 - 1.6 การส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น วัด องค์กรต่างๆ ในชุมชน (Sanders.1998 : 389 ; Wynn. et al. 2000 : 94)
2. ผลลัพธ์ต่อสถานศึกษา (Outcomes for Schools) ได้แก่
 - 2.1 การปฏิรูปสถานศึกษา การปฏิรูปสถานศึกษาเป็นผลมาจากการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัวและชุมชน ประการหนึ่ง (Shirley. 1997 : 287; Desimone, Finn-Stevenson& Henrich 2000 : 269)
 - 2.2 เสริมสร้างบรรยากาศที่ดีแก่สถานศึกษา การมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนส่งเสริมบรรยากาศที่ดีและทำให้สถานศึกษามีวัฒนธรรมแบบเปิดมากขึ้น (Desimone. Finn-Stevenson.& Henrich. 2000: 323)
 - 2.3 สนับสนุนแหล่งทรัพยากร ความเป็นหุ้นส่วนระหว่างสถานศึกษา และสถาบันวิชาชีพต่างๆ เช่น สถานประกอบการ มหาวิทยาลัย จะมีประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการส่งเสริมแหล่งทรัพยากร (Merchant. 1996: 85) นอกจากนี้ยังสนับสนุนทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ เช่น ครู นักฝึกอบรมสำหรับครู และผู้ช่วยเหลือสนับสนุน เป็นต้น (Wynn, et al. 2000 : 90)
 - 2.4 พัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอนและการพัฒนาหลักสูตร ความเป็นหุ้นส่วนระหว่างมหาวิทยาลัยกับสถานศึกษา รวมทั้งสถาบันการศึกษาอื่นๆ มีประโยชน์ต่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม (Restine. 1996: 31 - 40)
3. ผลลัพธ์ต่อครอบครัวและชุมชน ได้แก่

3.1 พัฒนาทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ และทัศนคติของผู้ปกครองที่มีต่อการศึกษา (Sanders, Epstein & Connors -Tadors. 1999: Online; Bauch. 2000: 126)

3.2 สนับสนุนแหล่งทรัพยากร องค์กรต่างๆ ในชุมชนสามารถเข้ามาเรียนรู้แหล่งทรัพยากรสถานศึกษา (Wynn, et al. 2000 : 91)

3.3 ส่งเสริมศักยภาพและการพัฒนาชุมชน สถานศึกษาเป็นสถานที่ให้บริการแก่ชุมชนเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Lewis, 1999)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับสถานศึกษา ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้น ทำให้นักเรียนได้รับการดูแลที่ดี มีทัศนคติที่ดี มีการศึกษาต่อในระดับสูงมากขึ้น อัตราการจบมากขึ้น ลดความรุนแรงและพฤติกรรมทางสังคม (Clark. 1993 :85; Dauber & Epstein. 1993 : 53; Griffith. 1996 : 31) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองสามารถพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนตั้งแต่ก่อนเข้าเรียนจนถึงระดับสูง ไม่ว่าครอบครัวดังกล่าวจะมีฐานะหรือมีการศึกษาหรือไม่ (Epstein. 1991 : 261 - 267; Reynolds, et al.1991 : 241; Lontos.1992 : 221; Henderson & Berla.1994 : 370) ทำนองเดียวกันนักเรียนที่มีผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาจะมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่่านักเรียนที่ผู้ปกครองไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม (Bernstein, 2003)

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

กาญจนา แก้วเทพ (2538: 129) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างนักพัฒนาและสมาชิกชุมชนในการทำงานร่วมกันจะมีลักษณะเฉพาะตัว คือ มีความสัมพันธ์แบบความเป็นหุ้นส่วน ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ลักษณะ คือ

- 1) มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน
- 2) มีความเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน
- 3) มีความสัมพันธ์ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นผลประโยชน์ที่ไม่ขัดแย้งกันหากแต่สนับสนุนซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ (Townsend, 1994: 157) กล่าวถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยองค์ประกอบ อย่างน้อย 4 ประการ คือ

- 1) การไว้เนื้อเชื่อใจกัน ได้แก่ การยอมรับ ไว้วางใจ รับผิดชอบ ยินดีที่จะทำร่วมมือ คบหาสมาคม เปิดเผยข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานร่วมกัน
- 2) การติดต่อสื่อสารและเปลี่ยนให้ข้อมูลทั้งแนวตั้งและแนวนอน เพื่อจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายในการปฏิบัติงาน ปรับปรุงงาน และพัฒนางานด้านต่างๆ เพื่อผลสำเร็จของงาน มิใช่ยึดตัวบุคคลเป็นหลัก
- 3) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันโดยยึดเป้าหมายเป็นหลัก และมีความรับผิดชอบร่วมกันในผลการตัดสินใจนั้นๆ

4) การทำงานเป็นทีม หมายถึง การทำงานโดยรวมเอาบุคคลหลายฝ่าย หลายหน้าที่ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการร่วมมือร่วมใจทั้งการศึกษาวัดดูประสงค์และเข้าใจปัญหาการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกันขององค์การ การตัดสินใจและการติดต่อสื่อสารเพื่อความมุ่งหมายร่วมกันขององค์การ

กระบวนการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543: 143) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงานและร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็น เพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุน ด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลพัฒนา เพื่อที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

นอกจากนี้ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2542: 130 - 132) กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านการจัดการ ประกอบด้วย

- 1.1 พัฒนาการให้เกิดการมีส่วนร่วมในพันธกิจและเป้าหมาย
- 1.2 ส่งเสริม (ด้วยสื่อต่างๆ) ให้เกิดความเข้าใจของการที่ต้องพึ่งพากันหรือร่วมกัน

- 1.3 หาความเห็นชอบร่วมกันในงานที่แต่ละฝ่ายจะรับไปทำ
- 1.4 สร้างความไว้วางใจกัน
- 1.5 ลดการแข่งขันของแต่ละฝ่าย
- 1.6 สร้างความมั่นใจว่าแต่ละฝ่ายจะได้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมกันทำงาน

2. ปัจจัยด้านการสื่อสาร การสื่อสารเพื่อการสนับสนุนการมีส่วนร่วม นั้น คือเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเองและสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชน จนสามารถกล้าแสดงความรู้สึกนึกคิดการระดมปัญหาการวิเคราะห์ปัญหา และหาวิธีการแก้ไขให้ได้ลักษณะการสื่อสารที่สำคัญ ได้แก่ สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม มีความหลากหลาย เป็นการสื่อสารทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นต้น

3. ปัจจัยทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม
4. ปัจจัยของโครงการนั่นเอง ได้แก่

- 4.1 โครงการให้ความสะดวกกับประชาชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง
- 4.2 ให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการนั้น คือ มีโอกาส มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุด

โครงการ

- 4.3 ให้การพัฒนาความรู้สึกและทักษะการมีส่วนร่วมแก่ประชาชน

5. ปัจจัยด้านพี่เลี้ยง (facilitator) ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

- 5.1 พี่เลี้ยงต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม
- 5.2 ค้นหาผู้นำ แล้วช่วยกันกระตุ้นการมีส่วนร่วมในชุมชน
- 5.3 รวมกลุ่มชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาและหาแนวทางแก้ไข
- 5.4 สนับสนุน ข่าวสาร กำลังใจ และมีส่วนร่วมแก้ปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วม
- 5.5 มีความจริงใจ เป็นที่นาเชื่อถือศรัทธาของชุมชน

6. ปัจจัยด้านผู้นำ ได้แก่ ต้องมีความจริงใจที่จะช่วยเหลือชุมชน ต้องได้รับการยอมรับในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ถ้าจะให้ประสบความสำเร็จผู้บริหารควรคำนึงถึงแนวทางต่อไปนี้ (ทัศนาศาสตร์, 2547: 16)

- 6.1 ดำเนินการด้วยความบริสุทธิ์ใจ (Integrity)
- 6.2 ทำอย่างต่อเนื่อง (Continuity)
- 6.3 ทำด้วยความเรียบง่าย (Converged)
- 6.4 ดำเนินการด้วยการสร้างสรรค์ (Constructiveness)
- 6.5 รู้จักปรับตัวเข้าหากัน (Adaptability)
- 6.6 ดำเนินการด้วยความยืดหยุ่น (Flexibility)

7. ปัจจัยด้านสังคม-จิตวิทยา ได้แก่ การกระตุ้นให้ชุมชนมีความสนใจ และห่วงใยปัญหานั้นๆ ร่วมกันจนเป็นเจ้าของปัญหาที่จะเข้ามามีส่วนร่วม และต่างตกลงใจที่จะร่วมกันแก้ปัญหา

อมรวิชัย นาคทรพร และคนอื่นๆ (2545: 20 - 25) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชุมชน พบว่าปัจจัยที่สนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน มี 4 ประการ คือ

1. มีผู้นำในชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มุ่งมองที่ประโยชน์ของส่วนรวม
2. ความคุ้นเคยส่วนตัวระหว่างครูกับชุมชน
3. จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของชุมชน
4. องค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น อบต. กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน

ยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน

(SEDL,2000) ยุทธศาสตร์การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้ง 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. ยุทธศาสตร์การรู้จักชุมชน (Strategies for Knowing Community)
2. ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารกับชุมชน (Strategies for Communication Community)
3. ยุทธศาสตร์การให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชน (Strategies for Provide Extra Help for Community)
4. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับชุมชน (Community Collaboration Strategies)
5. ยุทธศาสตร์การลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา (Bridge the Gap between Families, Communities and Schools Strategies)

โดยยุทธศาสตร์ทั้ง 5 ต่างมีจุดเน้นสำคัญร่วมกันคือ การมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมสองทาง ได้แก่ การมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา

1. ยุทธศาสตร์การรู้จักชุมชน (Strategies for Knowing Community)

การรู้จักชุมชนเป็นการสร้างความร่วมมือให้ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ประกอบด้วย การศึกษาผู้นำในชุมชน โดยการจัดให้มีการสนทนากับผู้นำองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น วิทยาลัยชุมชน วัด มูลนิธิ และหน่วยบริการทางสังคม คณะกรรมการการเมือง เจ้าของธุรกิจ กลุ่มและธุรกิจที่อยู่ในท้องถิ่น การศึกษาผู้นำชุมชนเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสถานศึกษา (SEDL, 2000)

ผู้นำชุมชนที่ควรศึกษา เช่น ผู้นำทางภูมิปัญญา และกลุ่มแม่บ้านต่างๆ เป็นต้น ควรมีการศึกษาเชิงลึก เนื่องจากผู้นำชุมชนเหล่านี้จะช่วยสร้างแรงจูงใจ (Motivate) ของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องของสมาชิกชุมชนที่มีต่อสถานศึกษาข้อที่ควรคำนึงถึงประการหนึ่งคือ ผู้ปกครองและชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาก็ต่อเมื่อพวกเขาเห็นว่าการศึกษาส่งผลที่สำคัญที่สุดต่อชีวิตของตนเอง การติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน ควรมีข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิรูปสถานศึกษา ข้อมูลด้านประชากร ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและปฏิทินของการปฏิบัติงาน การสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ได้แก่ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสถานศึกษา การเรียนการสอน ตลอดจนร่วมบริหารกองทุนสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา SEDL (2000) กล่าวถึงวิธีการศึกษาผู้นำในชุมชน ดังนี้

1. ศึกษาองค์กรด้านศาสนา วัฒนธรรม การเมือง การพัฒนาและทางด้านสังคมที่ทำงานเกี่ยวกับผู้ด้อยโอกาสและผู้มีรายได้น้อยในชุมชน
 2. ศึกษาผู้นำชุมชนจากผู้ปกครอง ผู้สนับสนุนชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจที่ได้รับการเคารพและยกย่อง
 3. จัดทำบัญชีรายชื่อ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำชุมชน องค์กรให้เป็นปัจจุบันและประเด็นที่ผู้นำดังกล่าวสนใจ
 4. จัดการประชุมพบปะกับผู้นำหรือกลุ่มผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอเพื่อหาแนวทางในการทำงานร่วมกัน
 5. ติดตาม ให้ข้อมูลข่าวสารกับผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- นอกจากการศึกษาผู้นำชุมชนดังกล่าวแล้ว ควรมีการศึกษาถึงความสนใจของชุมชน ซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้ (SEDL, 2000)

1. สสำรวจอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาจใช้แบบสำรวจหรือถามด้วยวาจา เช่น ให้ครูผู้สอนถามผู้ปกครองถึงความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร ผู้ปกครองมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาด้วยวิธีใด มองสถานศึกษาอย่างไร เป็นต้น
 2. จัดประชุมผู้นำในชุมชนเดือนละครั้ง ให้ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยผู้ปกครอง สมาชิกชุมชนและธุรกิจ เพื่อถามประเด็นที่พวกเขาสนใจ รวมทั้งมุมมองที่พวกเขามองกลุ่มอื่นในชุมชน
 3. การเยี่ยมบ้านและสถานประกอบการ เพื่อสำรวจมุมมองของพนักงานและเจ้าของกิจการที่คิดเกี่ยวกับสถานศึกษา
- ยุทธศาสตร์การรู้จักชุมชน จึงเป็นวิธีการในการศึกษาชุมชนเพื่อสร้างความร่วมมือให้ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การศึกษาผู้นำชุมชน หน่วยงานในชุมชน ผู้นำทางภูมิปัญญาและกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปกำหนดไว้เป็นเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรม

2. ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารกับชุมชน (Strategies for Communication Community)

การติดต่อสื่อสารกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในสถานศึกษาแต่ไม่ควรบ่อยมากนัก ยกเว้นกรณี เกิดปัญหาแก่นักเรียนในชั้นเรียน ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียน ควรให้สมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจให้ผู้ปกครองและชุมชนช่วยกำหนดทิศทางของสถานศึกษาปัญหาการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครอง เช่น มีรายได้น้อย มีเวลามาสถานศึกษาน้อย ผู้ปกครองบางคนไม่มีประสบการณ์ในสถานศึกษา หรืออาจพูดไม่เก่ง จึงต้องหาวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (SEDL, 2000) ได้แก่

- 1) การเยี่ยมบ้าน (Neighborhood walks) ได้แก่ การไปเยี่ยมบ้านผู้ปกครองพร้อมกับครูในหลายๆ ระดับชั้น เพื่อสอบถามเกี่ยวกับความสนใจของนักเรียนและข้อมูลอื่นๆ
- 2) โทรศัพท์ไปที่บ้าน (Phone home) ให้อาสาสมัครโทรศัพท์ถึงผู้ปกครองและเชิญเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา อาจทำเป็น Hotline สำหรับผู้ปกครองติดต่อกับสถานศึกษา และติดตั้งไว้ในห้องเรียน ผู้ปกครองสามารถพูดคุยกับครูได้โดยตรง
- 3) ใช้สื่อหลายๆ อย่าง (Tap different media outlets) เพื่อเผยแพร่ผลงานกิจกรรมของสถานศึกษา ผ่านทางหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่น
- 4) จัดทำจดหมายข่าวสถานศึกษา (Create a school newsletter) เพื่อให้ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนติดตามข่าวสารที่ทันสมัยเกี่ยวกับสถานศึกษาทั้งรายสัปดาห์และรายเดือน

5) ถ่ายภาพหรือวิดีโอ (Camera/Film) จัดทำวิดีโอสั้นๆ เกี่ยวกับสถานศึกษาในประเด็นที่ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนสนใจ

6) พัฒนาแฟ้มข้อมูลผู้ปกครอง (Develop parent folders) จัดทำแฟ้มข้อมูลที่ช่วยให้ผู้ปกครองเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับสถานศึกษามากขึ้น เช่น พันธกิจ เป้าหมายและนโยบายสถานศึกษารวมทั้งปฏิทินกิจกรรม

7) การเยี่ยมครอบครัว (Visit families) เพื่อพบปะกับผู้ปกครองในสถานที่ที่สะดวก อาจเป็นที่บ้านหรือที่อื่น

8) ส่งปฏิทินการปฏิบัติงานไปให้ที่บ้าน (Send home a district calendar) เพื่อให้ข้อมูลผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับการนัดหมาย การประชุมของสถานศึกษา เมื่อผู้ปกครอง ครู แบ่งปันข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันเกี่ยวกับนักเรียน จะเป็นเครื่องมือที่ดีต่อความสำเร็จของนักเรียน ผู้ปกครองและครู ควรให้คำแนะนำและร่วมมือกันสร้างบรรยากาศเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียน (Dietz, 1997: 38) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพกับครอบครัว ได้แก่ การต้อนรับที่ดีและสนับสนุนครอบครัว เช่น การสื่อสารสองทางเกี่ยวกับโปรแกรมสถานศึกษาและความก้าวหน้าของนักเรียนเป็นผลดีต่อผลสำเร็จของนักเรียน (Davis, 2000 : 8)

3. ยุทธศาสตร์การติดต่อสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษา

ตามแนวคิดของเบอร์นสไตน์ (Bernstein, 2003: 44-69) คือมีการติดต่อสื่อสารจากผู้บริหารสถานศึกษาส่งข่าวคราวเกี่ยวกับสถานศึกษา เช่น เกี่ยวกับบุคลากร เพื่อที่จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษาและชุมชน

4. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือกับชุมชน (Community Collaboration Strategies)

4.1 การมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความร่วมมือกับชุมชน (Involvement : Collaborative with the Community)

ผู้บริหารสถานศึกษาควรบูรณาการทรัพยากรและการบริการจากชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งกับโปรแกรมสถานศึกษาการเรียนและการพัฒนาการของนักเรียน (Dietz, 1997: 115) ผู้บริหารสถานศึกษาที่ร่วมมือทำงานกับชุมชน ต้องมีทักษะแก้ปัญหา มีความยืดหยุ่น มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ และการทำงานเป็นทีม (Scheie, 2001: 1) การร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนจะยั่งยืน ด้วยการทำงานร่วมกัน การสร้างทีม และการวางแผนทีมงาน (Boethel, 2000)

องค์ประกอบของกระบวนการทำงานร่วมกัน ได้แก่ (Boethel, 2000)

- 1) ความพร้อมของชุมชน (Community readiness)
- 2) สมาชิก (Membership)
- 3) โครงสร้างภาวะผู้นำ (Leadership structure)
- 4) การตัดสินใจ (Decision-making)
- 5) ผู้สนับสนุนภายนอก (Outside facilitator)
- 6) การติดต่อสื่อสารและการจัดการความขัดแย้ง (Communication and conflict)
- 7) แหล่งทรัพยากร (Accessing resource)

เดวิส (Davis, 2000) กล่าวถึงประโยชน์ของการพัฒนาความร่วมมือกับชุมชน และข้อคำนึงถึงการสร้างความร่วมมือกับชุมชน ดังนี้

ประโยชน์ของการพัฒนาความร่วมมือกับชุมชน

- 1) สถานศึกษาได้รับความช่วยเหลือจากแหล่งทรัพยากรหลากหลาย
- 2) ชุมชนร่วมกันรับผิดชอบต่อการศึกษา
- 3) องค์กรธุรกิจชุมชน สถานประกอบการมีความตระหนักว่าได้รับการสนับสนุนจากสถานศึกษาและชุมชน

ข้อควรคำนึงถึงการสร้างความร่วมมือกับชุมชน

- 1) มีการพัฒนาการติดต่อสื่อสารกับชุมชน
- 2) ต้องมีการเชื่อมโยงเป้าหมาย สถานศึกษา และชุมชนให้สอดคล้องกัน
- 3) มีการบูรณาการการบริการเด็กและครอบครัวกับการศึกษา
- 4) สร้างนโยบายให้มีความชัดเจน และรักษาความลับเป็นสำคัญ
- 5) การใช้อาคารสถานที่สถานศึกษาให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

นอกจากนี้ความร่วมมือในการทำงานอย่างเข้มแข็งกับชุมชนควรคำนึงถึงความอดทนเวลาต่อการสร้างความสัมพันธ์ นวัตกรรม ความร่วมมือ ความเข้มแข็งและการสนับสนุนของผู้นำ (Scheie, 2001: 2)

(Canter & Canter, 1991) พบว่าคณะทำงานของสถานศึกษาซึ่งประสบความสำเร็จในการร่วมมือกับครอบครัว

ประกอบด้วย หลักสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) การสนับสนุนครอบครัว
- 2) การร่วมมือกันเพื่อเด็กนักเรียน

- 3) ปฏิบัติกับครอบครัวในสิ่งที่เขาต้องการ
- 4) แสดงออกอย่างมีอาชีพและมั่นใจ

ยุทธศาสตร์เพื่อความร่วมมือกับชุมชน เดวิส (Davies, 2000) กล่าวถึงยุทธศาสตร์เพื่อความร่วมมือกับชุมชน ดังนี้

- 1) มีการจัดประชุมอย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง
- 2) การเชิญสถานประกอบการมาร่วมงานสถานศึกษา
- 3) ให้ความรู้ความเป็นหุ้นส่วนอย่างเปิดเผย
- 4) มีการกล่าวถึงสถานประกอบการที่เข้ามาช่วยเหลือสถานศึกษา
- 5) พยายามหาข้อมูลย้อนกลับและแนวคิดเพื่อพัฒนาการเข้าถึงครอบครัว
- 6) สอบถามผู้มีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อประเมินความก้าวหน้าและตัวชี้วัด
- 7) เขียนขอบคุณผู้ที่เข้าร่วมประชุม

4.2 กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน

4.2.1 กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือกับชุมชน เป็นกิจกรรมที่สร้างความเข้าใจร่วมกันและทัศนคติของทีมเพื่อการทำงานร่วมกัน

4.2.2 กิจกรรมเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน

4.3 การประเมินความร่วมมือกับชุมชน (Regularly Evaluate Your Public Engagement)

บุคลากรของสถานศึกษาควรประเมินผลกระทบที่เกิดจากการร่วมมือช่วยเหลือของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยอาจตั้งคำถามเพื่อการประเมิน ดังนี้ (SEDL, 2000)

1. การมีส่วนร่วมของครอบครัวและสมาชิกชุมชนทำให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่
 2. ผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างไร
 3. กิจกรรม การประชุม การฝึกอบรมที่สถานศึกษาจัดขึ้นได้รับความสนใจจากบุคลากรในสถานศึกษาและครอบครัวหรือไม่ ทำไมจึงเป็นที่สนใจ ทำไมจึงไม่น่าสนใจ
 4. จะใช้วิธีการใดเพื่อการสอดแทรกวัฒนธรรมของชุมชนเข้าไปสถานศึกษาในรูปของกิจกรรมและหลักสูตร
 5. กรณีมีปัญหาทางภาษาที่ใช้สื่อสารนั้นมีผู้ที่ทำหน้าที่พร้อมหรือไม่
 6. มีผู้คอยประสานงานความเข้าใจระหว่างผู้ปกครองชุมชนกับสถานศึกษาหรือไม่
 7. สถานศึกษาของเรามีการต้อนรับที่อบอุ่นหรือไม่ มีศูนย์ข้อมูลครอบครัวหรือไม่
5. ยุทธศาสตร์การลดช่องว่างระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา

(Bridge the Gap between Families Communities and Schools Strategies)

ช่องว่างระหว่าง ครอบครัว ชุมชนและสถานศึกษา อาจเกิดจากบรรยากาศและท่าทีของสถานศึกษาที่มีต่อผู้ปกครองและสมาชิกชุมชน สถานศึกษาต้องแสดงออกถึงการต้อนรับที่ดีและง่ายๆ เช่น มีป้ายต้อนรับ มีการแสดงผลงานนักเรียน ถ้าครอบครัวและสมาชิกของชุมชนรู้สึกได้รับการต้อนรับที่ดี จะทำให้พวกเขาต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษามากขึ้น บุคลากรทุกคนในโรงเรียนแม้กระทั่งพนักงานรักษาความปลอดภัยมีความสำคัญต่อการทำให้ผู้ปกครองรู้สึกมีความเป็นเจ้าของสถานศึกษา และภูมิใจที่บุตรหลานมาเรียนในสถานศึกษาและเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรม แนวทางเพื่อให้สถานศึกษาลดช่องว่างระหว่าง ครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษามีดังนี้ (SEDL, 2000)

- 1) ลดข้อจำกัดด้านภาษา โดยจัดให้ครูทำหน้าที่แปลภาษาในขณะที่มีการประชุมการร่วมกิจกรรมหรือการเยี่ยมบ้าน
- 2) จ้างผู้ที่สามารถติดต่อกับชุมชนสามารถประสานความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมระหว่างสถานศึกษากับชุมชนได้
- 3) ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถทำงานร่วมกับบุตรหลานได้ เช่น ช่วยให้ผู้ปกครองสามารถถามเกี่ยวกับการบ้านหรือกิจกรรมที่สถานศึกษา
- 4) สัมภาษณ์ผู้ปกครอง และสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับความเชื่อในวิธีการเรียนรู้ของบุตรหลานและบทบาทของครอบครัวและสถานศึกษาที่มีต่อนักเรียน
- 5) เชิญครอบครัวมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณีและความรู้กับบุคลากรในสถานศึกษา

9. การประเมิน

นงลักษณ์ วิรัชชัย

ความหมายของการประเมิน

Stufflebeam และคณะ (1971) นิยามการประเมินว่าเป็นการระบุปัญหา การจัดหาและการเสนอสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจเลือกทางเลือกวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสม สำหรับ Scriven (1975) นิยามการประเมินว่าเป็นการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน โดยผู้ประเมินจะต้องมีความเชี่ยวชาญในหลักการสังเกตและเหตุผล ถ้าผู้ประเมินมิได้ตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมินถือว่าผู้ประเมินยังทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ ส่วน Rossi (1982) ระบุว่า การประเมินเป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมสำหรับตัดสินและพัฒนาโครงการทางสังคมด้านการวางแผน การติดตามผล ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพของโครงการ ขณะที่ Guion, Borg and Gall (1996) Worthen and Sander (1973) Marsh (2001) อธิบายว่าการประเมินหมายถึงกระบวนการที่นักประเมินรวบรวมข้อมูลสารสนเทศจากการวัด นำมาพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน โดยการเปรียบเทียบสารสนเทศที่ได้จากการวัดกับเกณฑ์และ/หรือมาตรฐานที่นักประเมินกำหนดไว้ แล้วนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลป้อนกลับ (feedback) เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

โดยสรุปว่าการประเมิน หมายถึงกระบวนการที่นักประเมินรวบรวมสาระที่ได้จากการวัด นำมาพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน โดยการเปรียบเทียบสาระที่ได้จากการวัดกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่นักประเมินกำหนดไว้ แล้วนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

กระบวนการประเมิน

Linn (1989) Wiersam and Jurs (1990) นงลักษณ์ วิรัชชัย และวรรณิ เจตจำนงนุช (2548) ได้สรุปขั้นตอนการดำเนินงานในการประเมินว่ามีขั้นตอนที่สำคัญ 8 ขั้นตอนคือ 1) การระบุเหตุผลของการประเมิน 2) การระบุผู้มีส่วนได้เสียกับองค์การ/โครงการ 3) การกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามการประเมิน 4) การวิเคราะห์หรือบรรยาย (Analysis/Delineation) สภาพองค์การ/โครงการ 5) การออกแบบการประเมิน 6) การสร้างเครื่องมือและการรวบรวมข้อมูล 7) การกำหนดเกณฑ์การประเมินและการวิเคราะห์ข้อมูล และ 8) การรายงานผลและการใช้ประโยชน์ ดังนี้คือ 1) **การระบุเหตุผลของการประเมิน** นักประเมินต้องสามารถบอกได้ว่าทำไมจึงต้องประเมินองค์การ/โครงการ โดยทั่วไปการประเมินทำเพื่อตัดสินคุณค่า เพื่อเรียนรู้ผลการดำเนินงาน และเพื่อนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงงาน โดยอาจทำการประเมินได้ทั้งภายในภายนอก 2) **การระบุผู้มีส่วนได้เสียกับองค์การ/โครงการ** หมายถึงที่เป็นเจ้าของ/ผู้รับผิดชอบ/ผู้มีส่วนร่วม และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบ นักประเมินต้องรู้จักและรวบรวมข้อมูลจากจากผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มทุกระดับ เพราะมีความสำคัญกับการประเมินทั้งสิ้น 3) **การกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามการประเมิน** นักประเมินศึกษา/การสำรวจความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียกับองค์การ/โครงการ โดยอาจสำรวจทั้งวัตถุประสงค์และเกณฑ์การประเมินมาจัดเตรียมเป็นรายการวัตถุประสงค์และคำถามการประเมิน และการประชุมเฉพาะผู้มีส่วนได้เสียที่เป็นบุคคลสำคัญเพื่อพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์และคำถามการประเมิน แล้วตัดสินใจเลือกวัตถุประสงค์และคำถามการประเมิน 4) **การวิเคราะห์หรือบรรยายสภาพองค์การ/โครงการ** เป็นการศึกษารายละเอียดรวมทั้งทฤษฎีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์การ/โครงการ 5) **การออกแบบการประเมิน** นักประเมินต้องศึกษาตัดสินใจเลือก และออกแบบการประเมิน โดยออกแบบเน้นความสำคัญของความตรงภายในเพื่อตรวจสอบอิทธิพลขององค์การ/โครงการ หรือการออกแบบโดยเน้นความสำคัญของความตรงภายนอกเพื่ออ้างอิงไปสู่กลุ่มประชากร ต้องออกแบบการประเมินโดยมีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากร การออกแบบการประเมินต้องครอบคลุมหัวข้อแนวทางการประเมิน ตัวบ่งชี้หรือตัวแปรในการประเมิน ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล เกณฑ์การประเมิน และการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งกรอบเวลาในการดำเนินงาน 6) **การสร้างเครื่องมือและการรวบรวมข้อมูล** เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูลสำหรับการประเมิน มีลักษณะเช่นเดียวกับเครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย การรวบรวมข้อมูลสำหรับการประเมินควรรวบรวมสารสนเทศจากผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มโดยใช้วิธีการหลากหลาย Guba and Lincoln (1989) สรุปว่าวิธีการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศคือวิธีที่นักประเมินใช้ประสานสัมพันธ์ทุกส่วนรับรู้สภาพความจริง เหตุการณ์ และความรู้สึกนึกคิดของผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มเพื่อหาความหมายที่แท้จริง วิธีการที่ใช้เป็นหลักมากที่สุด ได้แก่ วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ การศึกษาเอกสาร 7) **การกำหนดเกณฑ์การประเมินและการวิเคราะห์ข้อมูล** นักประเมินต้องกำหนดเกณฑ์การประเมิน (evaluation criteria) ซึ่งหมายถึงมาตรฐานการปฏิบัติงานหรือผลงานที่ใช้เป็นหลักในการตัดสินคุณค่า เพื่อเปรียบเทียบว่าสิ่งที่ประเมินมีระดับคุณภาพตรงตามที่ต้องการหรือไม่ อย่างไร 8) **การรายงานผลและการใช้ประโยชน์** รายงานผลการประเมินส่วนใหญ่จัดทำรายงานการประเมินหลายฉบับ และในรายงานอาจจะมีการประเมินอภิมาน (meta-evaluation) อันเป็นการประเมินว่ารายงานการประเมินที่น่าเสนอนั้นมีความตรง

ประเภทของการประเมิน

การจัดจำแนกประเภทการประเมินจำแนกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ คือ การประเมินเชิงปริมาณ และการประเมินเชิงคุณภาพ แต่ละกลุ่มประกอบด้วยแนวทางการประเมินแตกต่างกันอีกหลายแบบ (Huitt, W. 2003, Borg 1998; Worthen and Sander, 1973; Marsh, 2001; Waters, 1998; Cousins and Bloom, 1996; ศิริชัย กาญจนวาสี, 2547; นิศา ชูโต, 2536; สมคิด พรหมจ้อย, 2544; นางลักษณ์ วิรัชชัย รุ่งนภา ตั้งจิตระเจริญกุล และชยุตม์ ภิรมย์สมบัติ (2549) นำเสนอเฉพาะแนวทาง (approach) การประเมินที่ใช้กันมากในปัจจุบัน โดยจัดจำแนกประเภทการประเมินจำแนกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ประกอบด้วย กลุ่มการประเมินเชิงปริมาณ และกลุ่มการประเมินเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) การประเมินเชิงปริมาณ (quantitative or systematic evaluation)

การประเมินเชิงปริมาณ เป็นกระบวนการแสวงหาคำตอบสำหรับคำถามการประเมิน โดยใช้กระบวนการมีระบบให้ความสำคัญกับการวัดและการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่เป็นปรนัย โดยใช้เครื่องมือที่มีมาตรฐาน มีการควบคุมความแปรปรวนจากตัวแปรแทรกซ้อน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามการประเมิน รูปแบบการประเมินที่สำคัญมีดังนี้ คือ 1) *การประเมินอิงวัตถุประสงค์ (objective-based evaluation)* ของ Tyler เป็นการประเมินที่พัฒนาขึ้นเพื่อประเมินหลักสูตร โดยใช้การเปรียบเทียบผลการบริหารหลักสูตรกับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม (behavioral objectives) 2) *การประเมินความแตกต่าง (discrepancy evaluation)* ของ Provus มีหลักการดำเนินงานคือการประเมินการออกแบบโครงการ การประเมินการเตรียมความพร้อม การประเมินการดำเนินการและการประเมินผลผลิต 3) *การประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment)* ของ Alkin เป็นการประเมินความแตกต่างระหว่างสภาวะหรือพฤติกรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันกับเป้าหมายที่ควรจะเป็น 4) *การประเมินเชิงปริมาณที่เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ต้นทุน (cost analysis)* ประกอบด้วย การวิเคราะห์ประสิทธิผล-ต้นทุน (cost-effectiveness) และการวิเคราะห์ผลประโยชน์-ต้นทุน (cost-benefit analysis) 5) *การประเมินการฝึกอบรมและพัฒนา* ของ Kirkpatrick เป็นการประเมินใช้จุดมุ่งหมายเป็นหลักในการเปรียบเทียบ เพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการฝึกอบรมต่อไป 6) *การประเมินเป็นอิสระจากเป้าหมาย (goal-free evaluation)* ของ Scriven วิธีนี้สนใจทุกองค์ประกอบของโครงการ/องค์การ ทั้งการดำเนินงาน ผลที่เกิดขึ้น ผลกระทบ และอิทธิพลจากโครงการ/องค์การทุกองค์ประกอบ 7) *การประเมินเน้นการตัดสินใจ (decision-oriented evaluation)* ของ Stufflebeam และคณะ หรือการประเมินรูปแบบชิปปี้ (CIPP Model) ซึ่งถือเป็นรูปแบบการประเมินที่มีความสำคัญและเป็นรูปแบบที่มีชื่อเสียงและนิยมใช้กันมาก เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการใช้ผลการประเมินในการตัดสินใจบริหารจัดการโครงการ/องค์การ การประเมินแบ่งออกเป็น 8 ด้านตามทฤษฎีระบบ (system theory) คือ 7.1) การประเมินบริบท (context evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผลเพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม 7.2) การประเมินปัจจัย (input evaluation) เป็นการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจความเหมาะสมของแผนงานต่างๆ ที่จัดขึ้น ได้แก่ บริบทของสภาพแวดล้อม นโยบาย วัสดุทัศนัย ปัญหา แหล่งทุน สภาพความผันผวนทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง โดยพิจารณาว่าข้อมูลนั้นจะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการดำเนินงานหรือไม่ การประเมินปัจจัยจะช่วยให้ข้อมูลที่ตัดสินใจได้ว่าควรตั้งวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติอย่างไร ใช้อัตรากำลังเท่าใด วางแผนการดำเนินการอย่างไร 7.3) การประเมินกระบวนการ (process evaluation) การประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับชั้น พิจารณาจากเอกสารและการประเมินกิจกรรมต่างๆ 7.4) การประเมินผลกระทบ (impact evaluation) เป็นการประเมินโปรแกรมเพื่อนำไปสู่การได้รับข้อค้นพบเกี่ยวกับประโยชน์ที่ต้องการและไม่ต้องการสูงสุดอันเกิดจากการประเมิน กิจกรรมแรกและกิจกรรมสุดท้ายนักประเมินต้องทำงานรวมพลังร่วมกับผู้มีส่วนได้เสีย จุดเด่นของการประเมินตามรูปแบบชิปปี้ คือ การประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่มีความสมบูรณ์ในตัว

2) การประเมินเชิงคุณภาพ

การประเมินเชิงคุณภาพหรือเชิงธรรมชาติ (qualitative evaluation) เป็นกระบวนการแสวงหาคำตอบสำหรับคำถามการประเมิน โดยให้ความสำคัญกับความหมายของปรากฏการณ์ในภาพรวม และการรวบรวมข้อมูลสารสนเทศจากภาคสนามทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพด้วยวิธีการตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบและการวิเคราะห์เนื้อหา จุดเด่นของการประเมินเชิงคุณภาพอยู่ที่คุณค่า ความหมาย และมุมมองของผู้มีส่วนร่วมในการประเมิน โดยไม่เน้นการเปรียบเทียบกับเกณฑ์เหมือนการประเมินเชิงปริมาณ การประเมินเชิงคุณภาพที่สำคัญมีดังนี้

1) *การประเมินแบบตอบสนอง (responsive evaluation)* ของ Stake การประเมินแบบนี้สนองความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียอย่างครบถ้วน ครอบคลุมเรื่องที่สนใจ (concern) และประเด็น (issue) สำคัญทั้งหมดที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องการ 2) *การประเมินยุคที่สี่ (fourth generation evaluation)* ของ Guba and Lincoln เป็นการประเมินโดยใช้กลุ่มการตีความ

(hermeneutic circle) เพื่อหาความหมาย (meaning) ทั้งในภาพรวมและส่วยย่อยตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพ 3) *การประเมินกึ่งกฎหมาย (quasi-legal model of evaluation)* มี 2 แบบ แบบแรก คือการประเมินคู่ปรปักษ์ (adversary evaluation) เป็นการใช้สารสนเทศจากทุกแหล่ง โดยเฉพาะจากผู้มีส่วนได้เสียที่มีความคิดเห็นทางบวกและทางลบทั้งสองฝ่าย การประเมินเน้นขึ้นการรวบรวมสารสนเทศจากทีมประเมินสองฝ่ายที่มีความเห็นตรงกันข้าม ขึ้นการจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย แบบที่สองคือการประเมินแบบตุลาการ (judicial evaluation) เป็นการประยุกต์ใช้กระบวนการทางศาล การประเมินเริ่มจากการสำรวจประเด็นการประเมิน การประชุมรับฟังข้อมูลสารสนเทศ และการตั้งคณะผู้ประเมินทำหน้าที่คล้ายคณะลูกขุนทำหน้าที่ฟังข้อมูลทั้งสองด้าน เหมือนกับการรับฟังข้อมูลจากโจทก์และจำเลยในศาล มีการชก้าน และได้แย้งได้ ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการสรุปผลและให้ข้อเสนอแนะโดยคณะนักประเมิน 4) *การประเมินอิงความเชี่ยวชาญ (expertise based evaluation)* มี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการประชุมร่วมกันพิจารณาตัดสิน (connoisseurship) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่คัดสรรอธิบายความหมาย ให้แนวคิดและให้คุณค่าแก่โครงการ/องค์การ และขั้นการวิพากษ์ (criticism) โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดวิจารณ์จุดเด่น/จุดด้อย ผลผลิต/ผลกระทบและแนวทางการพัฒนา 5) *การประเมินอิงผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder-based evaluation)* ของ National Institution of Education (NIE) (Cousins and Earl, 1992; Brandon, 1998) เป็นการประเมินที่รวมผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยนักประเมินมีบทบาทเป็นนักประเมินหลัก และมีการใช้ประโยชน์ผลการประเมิน (evaluation use) มากขึ้น 6) *การประเมินแบบมีส่วนร่วม (participatory evaluation)* เป็นการประเมินที่ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมจำนวนน้อยกว่า แต่มีบทบาทในการประเมินมากกว่าการประเมินอิงผู้มีส่วนได้เสีย นักประเมินมีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน และผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมการประเมินเกิดการเรียนรู้เทคนิคการประเมินจากการปฏิบัติจริง ผลการประเมินตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียมากขึ้น และมีการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง 7) *การประเมินแบบตรวจเยี่ยมพื้นที่ (Evaluative Site Visits)* ในอดีตที่ผ่านมา การตรวจเยี่ยมโรงเรียน (school visits) หรือการตรวจเยี่ยมพื้นที่ (site visits) เป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการประเมิน ที่นักประเมินนิยมใช้กันมากเท่ากับกิจกรรมกรณีศึกษา และกิจกรรมการสำรวจ แต่ในขณะที่กิจกรรมการประเมินที่ใช้กรณีศึกษาและการสำรวจ ได้รับการพัฒนาทางวิธีวิทยาจนพัฒนาเป็น วิธีการวิจัยกรณีศึกษา/การประเมินแบบกรณีศึกษา และการวิจัยเชิงสำรวจ/การประเมินแบบสำรวจ กิจกรรมการตรวจเยี่ยมโรงเรียนกลับมิได้รับการพัฒนาในลักษณะเดียวกัน Lawrenz, Keiser and Lavoie (2003) มหาวิทยาลัยมินเนโซต้า ได้เสนอแนวคิดที่ว่า นักประเมินสามารถพัฒนากิจกรรมการตรวจเยี่ยมพื้นที่ ให้เป็นการประเมินแบบตรวจเยี่ยมพื้นที่ได้ โดยที่แนวคิดการตรวจเยี่ยมในพื้นที่คล้ายคลึงกับแนวคิดการประเมินเชิงคุณภาพ นักประเมินจึงยึดหลักการประเมินหลายวิธีด้วยคณะผู้ประเมินหลายคน โดยคณะนักประเมินอาจมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่และรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพหรืออาจรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นปรนัยซึ่งเป็นอิสระจากความคิดของนักประเมินก็ได้ หรืออาจใช้วิธีการแบบผสมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพก็ได้

มาตรฐานการประเมิน

Land (1996) ; Strange (1997) กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการประเมินสำหรับตรวจสอบว่าสารสนเทศสำหรับการประเมินมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด ประกอบด้วย เกณฑ์ด้านความตรง (validity) ความเที่ยง (reliability) ความเป็นธรรมและยุติธรรม (equity and fairness) ความเชื่อถือไว้ใจได้ (credibility) การตรวจสอบได้ (accountability) การสรุปอ้างอิงได้ (generalizability) การนำไปใช้ประโยชน์ (utility) การใช้ปฏิบัติได้จริง (practicality) ขณะที่ Stufflebeam (2002) ประธานคณะกรรมการพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการประเมินเอกสารและการดำเนินงาน คณะกรรมการชุดนี้ซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางการประเมินต่างมีความเชื่อว่าการประเมินเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกิจกรรมของมนุษย์ การประเมินที่ดีจะช่วยเหลือเสริมสร้างความเข้าใจและพัฒนาสู่สิ่งที่ดีกว่า ส่วนการประเมินที่ไม่ดีจะเป็นตัวถ่วงและทำลายความเจริญก้าวหน้า คณะกรรมการจึงได้เสนอเกณฑ์ 30 ประการ เพื่อเป็นบรรทัดฐานของกิจกรรมการประเมิน ซึ่งสามารถจัดได้เป็น 4 หมวด ดังนี้

1. มาตรฐานอรรถประโยชน์ (Utility)

เป็นมาตรฐานที่ต้องการประกันถึงอรรถประโยชน์ของผลการประเมิน ในการตอบสนองต่อความต้องการใช้สารสนเทศของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุม ทันเวลา และมีผลต่อการนำไปใช้ มาตรฐานอรรถประโยชน์นี้ มีคุณลักษณะดังนี้

- การระบุผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการ/องค์การครบถ้วนทุกกลุ่ม
- นักประเมินมีศักยภาพน่าเชื่อถือ
- ขอบข่ายสารสนเทศและขอบเขตการประเมินตรงตามคำถามการประเมิน
- การระบุเกณฑ์การประเมินสำหรับการตัดสินคุณค่าโครงการ/องค์การอย่างชัดเจน
- รายงานการประเมินมีความสมบูรณ์ ชัดเจน อ่านเข้าใจง่าย
- การประเมินมีผลกระทบทำให้ผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการ/องค์การนำไปใช้ประโยชน์ได้

2. มาตรฐานความเป็นไปได้ (Feasibility)

เป็นมาตรฐานที่ต้องการประกันถึงการประเมินที่มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเหมาะสมกับสถานการณ์ ปฏิบัติได้ ยอมรับได้ ประหยัดและคุ้มค่า มาตรฐานความเป็นไปได้ มีคุณลักษณะดังนี้

- กระบวนการประเมินใช้ปฏิบัติได้จริงและไม่ทำให้เกิดความแตกแยกในกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย
- นักประเมินได้รับความร่วมมือจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย โดยไม่มีอิทธิพลต่อการประเมิน
- โครงการประเมินให้ผลประโยชน์คุ้มค่าการลงทุน

3. มาตรฐานความชอบธรรม (Propriety)

เป็นมาตรฐานที่ต้องการประกันว่า การประเมินได้ทำอย่างเหมาะสมตามกฎระเบียบ จรรยาบรรณ มีการคำนึงถึงสวัสดิภาพของผู้เกี่ยวข้องในการประเมิน และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการประเมิน มาตรฐานความเหมาะสม มีคุณลักษณะดังนี้

- การประเมินสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการ/องค์การ และของสังคม
- นักประเมินและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องมีการทำความตกลงและทำสัญญาสำหรับการประเมิน
- มีการรักษาสิทธิของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน
- มีการสำรวจวิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของสิ่งที่ถูกประเมินอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- ผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการ/องค์การทุกคนได้รับสิทธิในการเข้าถึงรายงานการประเมิน
- หากมีการขัดผลประโยชน์ในกระบวนการประเมิน ต้องมีการแก้ปัญหาโดยเปิดเผยและซื่อสัตย์
- การใช้จ่ายในการประเมินประหยัดและถูกต้องตามกฎเกณฑ์

4. มาตรฐานความถูกต้อง (Accuracy)

เป็นมาตรฐานที่ต้องการประกันว่า การประเมินได้มีการใช้เทคนิคที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อสรุป ข้อค้นพบ และสารสนเทศที่เพียงพอสำหรับตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่ประเมิน มาตรฐานความถูกต้อง คุณลักษณะดังนี้

- มีระบบเก็บเอกสารรายละเอียดสิ่งที่ถูกประเมินทุกเรื่องทุกประเด็น
- มีการวิเคราะห์บริบทโครงการ/องค์การที่มีผลต่อการประเมินอย่างละเอียด
- มีการบรรยายวัตถุประสงค์และกระบวนการประเมินอย่างละเอียด
- มีการระบุแหล่งข้อมูลและข้อมูล มีรายละเอียดพอที่จะใช้ในการตัดสินใจคุณค่าโครงการ/องค์การ
- ข้อมูลที่รวบรวมมาเหมาะสม สามารถตีความได้อย่างมีความตรง
- กระบวนการรวบรวมข้อมูลเหมาะสมทำให้ได้ผลการประเมินที่มีความเที่ยง
- มีการทบทวนและปรับแก้ข้อมูลสำหรับการประเมินในกรณีจำเป็น
- มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่สมบูรณ์และตีความได้ชัดเจน
- มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สมบูรณ์ และตีความได้ชัดเจน
- นักประเมินสรุปผลการประเมินพร้อมทั้งให้เหตุผลที่สมเหตุสมผลในการสรุป
- รายงานประเมินไม่ลำเอียง
- การประเมินมีการประเมินอภิมานโดยใช้มาตรฐานทั้ง 4 มาตรฐาน